

**Översättning av neologismer.
En studie av nybildade
substantiv i romanen
Pussikaljaromaani och dess
översättning till svenska**

Mirva Löfberg
Avhandling pro gradu
Nordiska språk
Språkexpertprogrammet
Humanistiska fakulteten
Åbo universitet
Juni 2021

The originality of this thesis has been checked in accordance with the University of Turku quality assurance system using the Turnitin OriginalityCheck service.

ÅBO UNIVERSITET

Institutionen för språk- och översättningsvetenskap /Humanistiska fakulteten

LÖFBERG, MIRVA: Översättning av neologismer. En studie av nybildade substantiv i romanen *Pussikaljaromaani* och dess översättning till svenska

Avhandling pro gradu, 48 s., 10 s. bilagor.

Nordiska språk, Språkexpertprogrammet

Juni 2021

Syftet med denna avhandling är att redogöra för hur nybildade substantiv i Mikko Rimminens roman *Pussikaljaromaani* har översatts till svenska. Avhandlingen fokuserar på vilka översättningsmetoder och översättningsmotsvarigheter översättaren har använt sig av vid översättningen av nybildade substantiv, dvs. neologismer. Centralt i studien är vidare i vilken utsträckning de ursprungliga betydelser som skapats av författaren har bevarats i måltexten.

Materialet i avhandlingen består av 182 neologismer som har samlats ur romanens originalversion på finska. I materialet ingår därtill neologismernas översättningsmotsvarigheter som har excerperats ut den svenska versionen *Öl, vänskap och tävningsspel*. Forskningsmetoderna är både kvantitativa och kvalitativa.

Den teoretiska bakgrunden för studien är ordbildningslära och översättningsvetenskap. I den teoretiska delen av avhandlingen definierar jag begreppet neologism och redogör för bildandet av neologismer samt vilka olika metoder det finns att översätta dem. Analysen av översättningsmetoder bygger på B.J. Epsteins teori om neologismer (2012).

Översättningsmotsvarigheterna i materialet har indelats i tre huvudkategorier: *existerande substantiv* (standarduttryck, lexikonmotsvarighet), *omformulering* och *nybildning*. För att kunna analysera förekomsten av olika översättningsmotsvarigheter i materialet har jag vidare delat in beläggen i Epsteins kategorier *anpassning*, *ersättning*, *förklaring* och *standardisering*.

Resultaten visar att det är möjligt att översätta finska ord som är utmanande och att det finns flera olika översättningsmetoder att tillämpa. Analysen visar vidare att det oftast är möjligt att hitta en översättningsmotsvarighet som fungerar både stilistiskt och förmedlar samma betydelse.

Nyckelord: Mikko Rimminen, neologism, nyord, översättning, översättningsmotsvarighet

Innehåll

1	Inledning.....	5
1.1	Syfte.....	5
1.2	Material och metod.....	6
1.2.1	Författaren, romanen och översättaren.....	7
1.3	Avhandlingens disposition	8
2	Ordbildning	9
2.1	Ordbildning i finska.....	9
2.2	Ordbildning i svenska	10
2.2.1	Jämförelse av sammansättning som ordbildningstyp i finska och svenska	12
3	Neologismer	14
3.1	Skapande av neologismer	14
3.2	Neologismer i skönlitteratur	15
4	Översättning av neologismer	17
4.1	Översättningsmotsvarigheter	17
4.2	Översättningsstrategier	19
5	Analys.....	21
5.1	Neologismer i originalet	21
5.2	Översättningsmotsvarigheter till neologismer.....	22
5.3	Närmare analys av översättningsstrategier	23
5.3.1	Anpassning	25
5.3.2	Ersättning	29
5.3.3	Förklaring.....	36
5.3.4	Standardisering.....	39
6	Sammanfattning och diskussion.....	43

Litteratur.....	46
Bilaga.....	49
Lyhennelmä.....	54

Figurer

Figur 1 Översättning då motsvarighet saknas i målspråket.....	18
Figur 2 Förekomsten av neologismer i översättningen.....	23
Figur 3 Förekomsten av översättningsstrategier enligt Epsteins kategorisering.....	25

1 Inledning

Skönlitterära författare använder sig av olika stilmedel i sina texter för att formulera sig på ett estetiskt eller konstnärligt sätt. Skönlitterära romaner skrivs oftast som underhållning och författaren har som regel fria händer vid valet av medel för att underhålla sina läsare. Valet av språkform beror på textens ändamål och författarens intentioner. I synnerhet är stilen ett medel för att höja läsoplevelsens kvalitet. Beroende på vilket språkparet i fråga är, kan stilistiska medel emellertid vara svåra att bevara vid översättning från ett språk till ett annat. Neologismer, dvs. nybildade ord, hör till denna kategori av svåröversatta stilmedel.

I min kandidatavhandling *Översättning av nybildade substantiv till svenska i Mikko Rimminens roman Pussikaljaromaani* (Löfberg 2018) kartlade jag neologismerna i romanen *Pussikaljaromaani* (2004) och översättningen *Öl, vänskap och tärningsspel* (2007). Undersökningen resulterade i en översikt av hur det stilistiska intryck som neologismerna i originalet framkallar kommer till uttryck i den svenska översättningen. I denna pro gradu-avhandling fördjupar jag undersökningen i kandidatavhandlingen.

I föreliggande avhandling undersöker jag sålunda närmare hur neologismerna i Mikko Rimminens roman *Pussikaljaromaani* har blivit översatta i den svenska versionen *Öl, vänskap och tärningsspel* av Camilla Frostell. Originalet på finska innehåller en hel del neologismer som kan antas ha varit utmanande att översätta, vilket redan titeln på översättningen visar.

1.1 Syfte

Syftet med min undersökning är att analysera hur det stilistiska intryck som neologismer som *kintaallaviittaamissimulaatio* framkallar i *Pussikaljaromaani* kommer till uttryck i den svenska översättningen. Avsikten med studien är alltså att jämföra neologismer i

originalet på finska med deras översättningsmotsvarigheter i den svenska översättningen *Öl, vänskap och tärningsspel*.

I min undersökning söker jag svar på följande övergripande frågor: Kan man översätta neologismer så att översättningen motsvarar originalet? Hur anpassas neologismer vid översättning?

Mer konkret är mina forskningsfrågor i undersökningen följande:

- Vilka nybildade substantiv finns det i romanen *Pussikaljaromaani*?
- Vad motsvaras de nybildade substantiven av i den svenska versionen av romanen?
- Vilka översättningsstrategier har översättaren använt sig av vid översättningen av neologismer?

1.2 Material och metod

Materialet för min undersökning består som framgått ovan av s.k. neologismer, nybildade substantiv, excerperade ur Mikko Rimminens roman *Pussikaljaromaani*. Jag har läst boken i original och letat fram alla finska substantiv som kan tolkas som neologismer. För att avgöra vilka substantiv som kan ses som nybildade har jag använt mig av *Kielitoimiston sanakirja* (2021), som är en ordbok över modern finska utgiven av Institutet för de inhemska språken. De substantiv som inkluderats i materialet finns inte i *Kielitoimiston sanakirja* och kan således tolkas som icke-lexikaliserade, nybildade substantiv. Översättningsmotsvarigheterna till neologismerna på finska har jag hämtat från den svenska översättningen *Öl, vänskap och tärningsspel* (2007) av Camilla Frostell. Antalet neologismer i hela romanen uppgår till 182. De finns redovisade i bilaga 1.

I min studie undersöker jag neologismerna i materialet både kvantitativt och kvalitativt. Fokus ligger på översättningsmotsvarigheterna till neologismerna i den svenska versionen av romanen. Jag ger först en översikt av hur neologismerna fördelar sig över olika

kategorier och analyserar därefter närmare hur översättaren har använt sig av olika strategier i sin hantering av neologismerna.

1.2.1 Författaren, romanen och översättaren

Mikko Rimminen (f. 1975) är en finsk författare som började sin karriär som poet. *Pussikaljaromaani*, som han publicerade 2004 efter ett par diktsamlingar, blev en stor försäljningssuccé och fick lysande kritik. Baserat på romanen gjordes även filmen *Pussikaljaelokuva* år 2011. Romanen fick Kalevi Jäntti-priset 2004 och nominerades till Finlandia-priset samma år. Rimminen fick efter det Finlandia-priset 2010 för sin tredje roman *Nenäpäivä*. (Teos 2019.)

Pussikaljaromaani utspelar sig under ett långsamt framåtskridande dygn i Berghäll i Helsingfors. Berghäll är en gentrifierad stadsdel som tidigare kännetecknades av arbetarklassens sociala utanförskap. Som Planhammar (2008) konstaterar är berättelsen en tragikomisk samtidsskildring om tre manliga dagdrivare i 30-års åldern och deras odysse genom stadsdelen Berghäll. De hopplöst framtidslösa vännerna och ”filosoferna” Markskalken, Biffen och Henninen, rör sig mellan lägenheter, nedslitna barer, korvkiosker och parker. De äter skräpmat och dricker öl, promenerar korta sträckor och ser omgivningen med alltmer berusade ögon medan spårvagnarna rullar förbi. De pratar och filosoferar samtidigt om vad de ska göra med sina liv och planerar ett tärningsspel som aldrig blir av. (Planhammar 2008.)

Pussikaljaromaani översattes till svenska 2007 av Camilla Frostell (f. 1952). Frostell är född i Finland men har bott i Sverige sedan 1978. Hon jobbar som bibliotekarie och översättare, och har översatt både barn- och vuxenböcker från finska till svenska t.ex. verk av Arto Paasilinna, Leena Lander, Anja Snellman, Kari Hotakainen och Asko Sahlberg. (Svenska Yle 2019, FILI 2019.)

Mikko Rimminens texter och särskilt hans sätt att använda kraftord och svordomar har analyserats av Hjort (2007). Enligt Hjort finns det i *Pussikaljaromaani* både typiska och

mer innovativa exempel på hur kraftord kan användas i finskan och hur en skönlitterär författare kan skapa effekter med dem. Ljuden i romanen har analyserats av Jaakola (2006). Dessa är kännetecknande för romanen och skapas särskilt via verbkonstruktioner som placerar romanens karaktärer på scenen och bygger upp romanens ljudvärld. *Pussikaljaromaani* står också i fokus i Pauli Seppäläs pro gradu-avhandling (2009) om deskriptiva och onomatopoetiska verb i romanen och dess översättning till tyska.

1.3 Avhandlingens disposition

I kapitel 2 presenterar jag de teoretiska utgångspunkterna för min avhandling. Jag inleder kapitlet med att diskutera ordbildning i finska och svenska i avsnitt 2.1 och 2.2. I kapitel 3 definieras begreppet *neologism*, hur neologismer skapas (3.1) och hur man använder neologismer i skönlitteratur (3.2). Kapitel 4 behandlar teorier om översättning av neologismer. I avsnitt 4.2 presenterar jag de översättningsstrategier som är relevanta för min egen analys av neologismer. Kapitel 5 presenterar resultaten från analysen. I avsnitt 5.1 redogör jag kort för neologismernas roll i originalet. Efter det presenterar jag den kvantitativa analysen av neologismerna i romanen i 5.2 och i 5.3 analyserar jag översättningsmotsvarigheterna kvalitativt. Till sist sammanfattar jag min undersökning och diskuterar resultaten i kapitel 6.

2 Ordbildning

Min undersökning faller inom området ordbildning. Ordbildning syftar på de allmänna grundprinciper enligt vilka nya ord bildas i språk. I föreliggande kapitel redogör jag för de centrala begrepp och teorier som jag använder mig av i min undersökning. Jag inleder kapitlet med att diskutera ordbildning i finska och svenska i avsnitt 2.1 respektive 2.2.

2.1 Ordbildning i finska

Nya ord kommer in i finska när nya grundord skapas, befintliga ord slås samman till nya ord eller nya ord härleds från etablerade grundord, avledningar eller sammansättningar (VISK §146). Grundord är ord som inte morfologiskt kan indelas i mindre delar, t.ex. *talo* 'hus', *kivi* 'sten'. Grundorden har alltså inte bildats genom sammansättning eller avledning. Ordbildningen i finska sker emellertid huvudsakligen just genom avledning och sammansättning. En sammansättning uppstår då två eller flera ord fogas ihop till ett nytt ord (t.ex. *puu-talo* 'trä-hus') medan en avledning skapas genom ett tillägg av en förled eller efterled till ett redan existerande ord (t.ex. *kävelijä* 'fotgängare' av formen *kävele* 'gå' + efterleden *-jä*). (Laaksonen & Lieko 2003:109.)

Den mest centrala metoden vid ordbildning i finska är avledning. Avledningar kan göras av nominala ord, verb och partiklar. Jämförelser med andra språk visar att finskans ordleder kan användas mycket mångsidigt. Avledningarna kan oftast inte översättas bokstavigt till andra språk utan måste parafrastras med längre uttryck för att förklara de avledda orden, (t.ex. *suomenpuhuja* 'en person som talar finska'). (Lepäsmäa, Lieko & Silfverberg 1996:14.)

Nya sammansatta ord bildas i finska genom kombination av befintliga ord. Sammansättning används i synnerhet vid bildning av nominala ord. Delarna i sammansatta ord kallas för sammansättningsled. Sammansättningslederna kan bestå av grundord (*kivi* 'sten'),

avledningar (*kivinen* 'stenig'), sammansatta ord (*kivitalo* 'stenhus') eller en kombination av de förutnämnda. I sammansatta ord finns två leder, en förled och en efterled som båda i princip kan fungera som självständiga ord, t.ex. *kivi* + *talo* 'sten + hus'. Betydelseförhållandet mellan lederna styrs vanligtvis av den underordnade förleden som bestämmer den överordnade efterleden, vilket kallas *determinativ sammansättning*, t.ex. *kahvinkeitin* 'kaffekokare', – en apparat som kokar kaffe. Vid *kopulativ sammansättning* är lederna samordnade och jämställda, t.ex. *hapanimelä* 'sötsur', *suomalais-ruotsalainen* 'finsk-svensk'. Här är efterleden huvudled och förleden kan stå antingen i nominativ eller i genitiv. Av de två typerna är determinativa sammansättningar vanligare i finska än kopulativa sammansättningar. De flesta sammansatta substantiven består av två grundord i nominativ, t.ex. *liesituuletin*, 'spisfläkt' *ikkunalasi* 'fönsterglas'. (Lepäsmaa, Lieko & Silfverberg 1996:12–14; Laaksonen & Lieko 2003:110–111.)

Finskan tillåter även tre- eller flerledade sammansättningar, t.ex. *suomalais-ruotsalaisvenäläinen sanakirja* 'finsk-svensk-ryska ordbok', *ylioppilaslautakunta* 'studentexamensnämnden'. Bortsett från vanliga, allmänt tillgängliga ord finns det också ett obegränsat antal tillfälliga ord för engångsbruk, t.ex. *sähköveturihankinnat* 'inköp av elektriska lokomotiv', *seitsämänkymmentäviisivuotisjuhlakilpaperjehdus* 'sjuttiofemårsjubileumssegling'. Överdriven användning av sammansatta ord ger ofta ett tungt intryck i skriven text men ibland kan sammansättningar även göra kommunikationen mer flexibel. (Vesikansa 1978:8, 27–28.)

2.2 Ordbildning i svenska

I svenska sker ordbildning huvudsakligen genom sammansättning, avledning eller förkortning (Möijer 1998:51). Ordbildning med hjälp av redan existerande ord och ordelement som kombineras till nya enheter är vanligast. Nya ord bildas då typiskt genom sammansättning (*lek-sak*) eller avledning (*hjärt-lös*), dvs. ordbildningstyper som har varit kännetecknande för indoeuropeiska språk sedan urminnes tider (Thorell 1981:14). Nya ord kan emellertid även bildas genom att existerande ord ges en ny funktion eller ny form

som tillhör en annan ordklass. Ordklassövergång sker exempelvis då adjektiv substantiv-eras eller substantiv adjektiveras. Den vanligaste formen av ordklassövergång är substantivering av adjektiv, t.ex. *avig* -> *avigsida*, *rät* -> *rätsida*, *liten* -> *lillan* (Thorell 1981:22). Därtill kan man även bilda ord med hjälp av s.k. expressiv ordbildning (Thorell 1981:17). Expressiva ordbildningstyper karakteriseras av förkortning, fördubbling av konsonanter eller morfem, rimbildning, ljudhärming eller ljudsymbolik. Gemensamt för dessa sätt att bilda ord är att den som talar vill uttrycka en viss känsla och attityd till det som ordet betecknar. Även förkortning av ord spelar en viktig roll för ordbildning i modern svenska. Det sker utan att ordklassen förändras så att ett ord eller en ordgrupp förkortas med ett eller flera morfem, t.ex. *läskedryck* -> *läsk*, *identitetskort* -> *idkort*. (Thorell 1981:17–18.)

Sammansättningar består också i svenska av två leder, en förled och en efterled som i princip båda kan fungera som självständiga ord, t.ex. *lek-sak*, *dag-hem* (Malmgren 1994:23). Svenskan tillåter både enkla, tvåledade sammansättningar (*lek-sak*) och dubbla, flerledade sammansättningar (*leksaks-affär*). Lederna i sammansättningar kan även bestå av avledningar. I tvåledade sammansättningar kan vardera leden vara en eller flera gånger sammansatta, t.ex. *arbetsmarknadsstyrelsen* (Söderbergh 1971:8).

I de flesta sammansättningar i svenska bestämmer förleden efterleden, t.ex. *blåbär*, där blå anger färgen på bären. Denna determinativa sammansättningstyp innefattar endast tvåledade sammansättningar. Flerledade sammansättningar förekommer vid *kopulativ sammansättning*. I dessa fall är lederna, som framkommit ovan, jämställda, t.ex. *sötsur*, vilket innebär att t.ex. en limpa är både söt och sur. (Josefsson 2005:83–84, Söderbergh 1971:22–23.)

Enligt Möijer (1998:52–53) har svenskan en nästan obegränsad sammansättningsförmåga, dvs. möjlighet att kombinera två eller flera ord till naturliga helheter. Gyllenbok (2015:122) konstaterar också att ”få språk har svenskans nästan obegränsade möjligheter att bilda sammansatta ord”. Enligt Gyllenbok är det längsta ordet i SAOL *realisationsvinstbeskattning* (28 bokstäver) och i SAOB *rullföringsområdesbefälhavarebefattning* (39 bokstäver). I en svensk patentansökan har Gyllenbok även hittat beteckningen *lågtryckskvicksilverångurladdningsanordning* (43 bokstäver). Han noterar dock att

läsbarheten minskar snabbt när ord innehåller för många bokstäver. Både läshastigheten och läsbarheten försvåras avsevärt när antalet bokstäver närmar sig trettio (Gyllenbok 2015:122–123). Även om långa sammansättningar är möjliga i svenskan uppfattas de därför ofta som krångliga och otympliga (Möijer 1998:52–53).

2.2.1 Jämförelse av sammansättning som ordbildningstyp i finska och svenska

Trots att svenska anses ha fler möjligheter än många andra språk att bilda sammansättningar (se ovan) är möjligheterna, som Ingo konstaterar (2007:70), ännu större i finska. Sammansatta substantiv kan ha synnerligen många led i finska, som tolererar långa sammansatta ord bättre än svenska. Därtill används sammansatta ord i högre utsträckning i finskan än i svenskan. Många komprimerade sammansatta uttryck på finska måste därför vid översättning till svenska ersättas med andra slag av uttryck som är mer idiomatiska. Sammansatta ord och avledningar i finska kan följaktligen sätta översättarens talang på prov. För att översättningar från finska till svenska skall kännas adekvata, måste översättaren klara av att välja motsvarigheter som liknar originalet men har en svensk klang. (Ingo 2007:68–70.)

Komprimerade uttryck på finska måste vid översättning till svenska ofta ersättas med mer analytiska uttryck som är typiska för svenska. Mångledade, sammansatta substantiv kan t.ex. ersättas med nominalfraser med prepositions- eller infinitivattribut: *elinkeinotuloverolaki* 'lagen om beskattning av inkomst av näringsverksamhet', *perustuslainsäätämissjärjestys* 'den ordning som gäller för stiftande av grundlag'. Även vid ordavledningar med en komprimerande funktion på finska måste man omgruppera de semantiska komponenterna på svenska, t.ex. *tapaturmaisesti* 'genom en olyckshändelse'. Eftersom svenskan saknar motsvarande avledningsmöjligheter blir man tvungen att använda sig av olika typer av attribut (t.ex. prepositions-, adjektiv- och substantivattribut), bisatser eller huvudsatser, tillägg av substantiv eller nominalfraser eller uttryck med infinitiv. (Ingo 2007:69–70.)

Josefsson (2005:82) reflekterar över orsakerna varför vissa sammansättningar inte fungerar på svenska och var gränserna för förmågan att bilda nya ord går. En sammansättning som är säregen eller svårtolkad uppfattas sällan som välformad. Josefsson (2005:83) konstaterar emellertid att ”sammansättningar som vid en hastig blick kan tyckas semantiskt märkliga blir fullt tolkbara i en lämplig kontext”. Det finns samtidigt många sammansättningar som är väletablerade i svenska. Trots att svenskan inte gynnar sammansatta ord i samma utsträckning som finskan är det möjligt att skapa tillfälliga nybildningar också i svenska. Sådana tillfälliga sammansättningar blir ändå sällan så etablerade i det allmänna språkbruket att de införs i ordböcker. Vissa neologismer kan dock bli allmänt erkända i språkbruket om de behövs i språket eller känns fyndiga. Då konventionaliseras neologismerna, vilket betyder att de knyts till en bestämd betydelse. Konventionaliserade sammansättningar har en allmänt känd betydelse jämfört med tillfälliga sammansättningar som behöver en viss kontext för att få sin betydelse. (Josefsson 2005:82, 88.)

3 Neologismer

Den ständiga utvecklingen inom språket syns tydligast när ordförrådet växer. Neologismer består oftast av nybildade eller nyskapande ord. Nya uppfinningar och idéer kräver nybildningar i språket och nya ord kan då skapas både av inhemskt och främmande språkligt material. Neologismer kan därtill bestå av ett existerande ord som får en ny betydelse i ett visst sammanhang. De tillkommer mestadels i fackspråk och som stilistiskt effektmedel i skönlitteratur (Möijer 1998:72).

I detta kapitel diskuteras neologismer som består av nybildade substantiv. Först definierar jag begreppet *neologism* genom att redogöra för hur man bildar och använder neologismer i skönlitterär text (3.1). Därefter diskuteras jag hur man arbetar med neologismer vid översättning (3.2).

3.1 Skapande av neologismer

Skönlitterära författare kan skapa nya ord för att underhålla sina läsare eller för att beskriva bokens karaktärer närmare. De nya orden passar ibland bättre in i textens stil eller ger ett annat intryck än existerande, etablerade ord. Som Epstein (2012:29, 33) konstaterar finns det flera möjliga orsaker till att använda neologismer: de kan vara underhållande, parodiera existerande ord eller utvidga ordförrådet. Neologismer ger även författare möjlighet att visa sin skicklighet att använda nya ord och imponera på sina läsare genom sin kännedom om det aktuella ämnesområdet.

Det finns flera olika metoder som man kan använda sig av för att skapa neologismer. Epstein (2012:32) lyfter fram följande fyra sätt att skapa nya ord:

- Betydelseförskjutning (*novel usage/shifting*)

- Lånord (*borrowing*)
- Nybildning (*creation*)
- Omarbetning (*modification*)

Betydelseförskjutning (*novel usage*) som även kallas för *shifting* på engelska, äger rum när ett redan existerande ord används i en ny betydelse eller på ett annat sätt än tidigare. Ordets grammatik kan ändras eller ordet kan också ordet stavas på ett nytt sätt. Epstein ger följande belysande exempel på betydelseförskjutning:

Novel usage is sometimes also called shifting, because the meaning of a word can shift. An example is the word *gay*. It used to primarily mean *happy* but then the meaning shifted and now it is mostly used to mean *homosexual*. (Epstein 2012:31)

Användning av låneord (*borrowing*) innebär att man lånar ett ord från ett annat språk, t.ex. *jeans*, som ursprungligen kommer från amerikansk engelska men tagits i bruk i många andra språk trots att ordet inte låter genuint (Epstein 2012:31–32). Som Lagerroos (2008:103) påpekar kan lånade ord antingen ”hämtas direkt från språket eller indirekt via andra språk”. Nybildning (*creation*) innebär att man skapar ett nytt ord helt utan att ta hjälp av existerande ord. Att formulera nya ord med denna metod är ovanligt eftersom nya ord typiskt, på ett eller annat sätt, bygger på gamla, existerande ord. Man kan även skapa nya ord ur intet, *ex nihilo*, så att det nya ordet inte har någon anknytning till existerande ord. Omarbetning (*modification*) av ord betyder slutligen att man omarbetar existerande ord som redan ingår i ordförrådet. Orden kan då omformas, byggas ut eller omvandlas till något annat. De kan även skapas genom blandning av två existerande ord eller delar av olika ord. (Epstein 2012:31–32.)

3.2 Neologismer i skönlitteratur

Ett motiv till att bilda nya ord i skönlitteratur är behovet av att uttrycka nyanser och stil-effekter. Skönlitterära texter har som syfte att skapa associationer och stämningar, vilket kräver ett expressivt skildringssätt. Neologismer kan stimulera läsarens fantasi, skapa

övertäckningar i textens rytm och göra texten mer uttrycksfull som helhet. Eftersom skönlitterära författare inte behöver följa skrivregler och konventioner slaviskt, har de relativt fria händer att använda nya ord. (Möijer 1998:72.)

I skönlitterär text är språket ett verktyg för författaren att formulera sig både personligt och konstnärligt. Den största subjektiviteten tillåts just i skönlitterära texter där skribenten kan både följa och bryta mot innehållsliga, strukturella och språkliga normer. Ofta experimenterar författare med språket och söker nya uttryckssätt för att förmedla sina tankar effektivare till textens läsare. För att väcka läsarens uppmärksamhet kan författare också välja att använda olika typer av effekter, bilda nya ord, bryta mot morfologin eller använda ett rafflande bildspråk. (Liljestrand 1993:34.)

Liljestrand (1993:39) nämner tre morfologiska verktyg som man kan använda för att skapa språkliga effekter: nybildning av ord, val av ordform och val av böjningsform. Nybildningar, dvs. neologismer, skapas som framkommit ovan ofta av sammansättningar. Även helt nya sammansättningar utgör ett viktigt stilmedel i skönlitterär text eftersom de kan uttrycka komplexa föreställningar som annars skulle kräva hela fraser eller satser i texten (Liljestrand 1993:47). Möijer (1998:73) ser skönlitterära nybildningar som produkter av avancerad ord- och bildfantasi. Många skönlitterära nybildningar har en viktig funktion som ord i engångsbruk och är då avsedda att användas bara en gång (Liljestrand 1993: 39). De mest kända skaparna av neologismer inom svensk litteratur är Astrid Lindgren och Harry Martinson (Liljestrand 1993:39). Inom finskspråkig litteratur kan t.ex. just Mikko Rimminen och Jari Tervo nämnas (Koivisto 2008:193). Båda är mycket kreativa i sin användning av finskans ordbildningsmöjligheter, vilket också är orsaken till att jag valt att undersöka romanen *Pussikaljaromaani* av Rimminen i min avhandling.

4 Översättning av neologismer

I detta kapitel presenterar jag de teoretiska utgångspunkterna som jag använt vid kategoriseringen av översättningsmotsvarigheter för neologismer i mitt material. Först redogör jag för översättningsmotsvarigheter enligt Ingo (2007) i avsnitt 4.1. I avsnitt 4.2 presenterar jag sedan de översättningsstrategier som Epstein (2012) lägger fram. Min empiriska undersökning utgår från dessa två teorier och jag använder dem båda när jag analyserar mitt material.

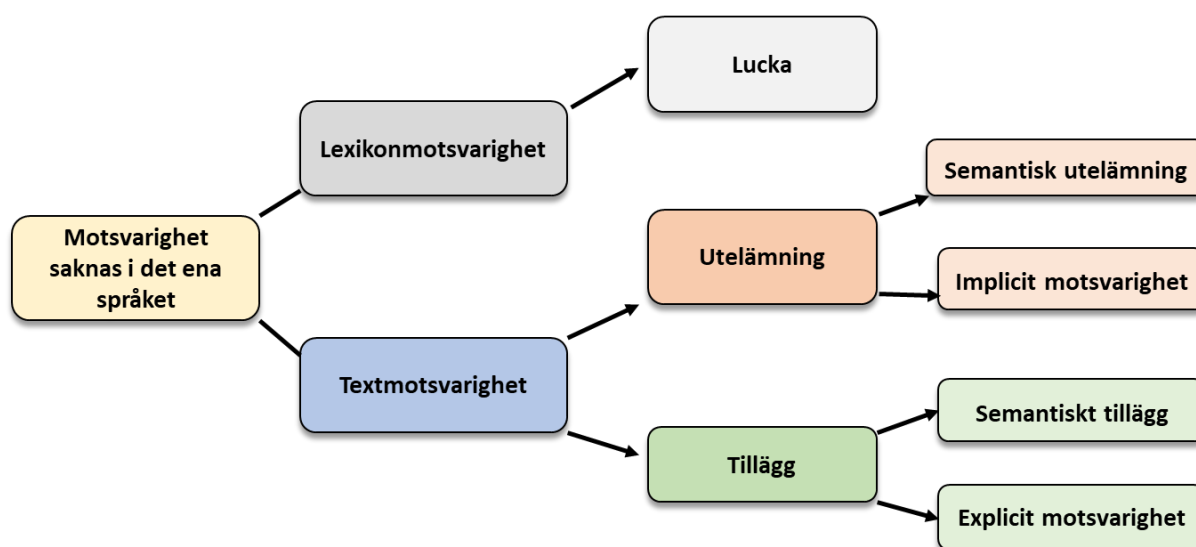
4.1 Översättningsmotsvarigheter

Ett av de mest använda begreppen inom översättningsvetenskap är *ekvivalens*, som innebär att måltexten ska ha samma effekt som källtexten (Stålhammar 2015:9). I skönlitterära texter betyder detta att läsoplevelsen ska vara så likadan som möjligt för läsare av både käll- och måltext. Måltexten ska med andra ord skapa en likvärdig och motsvarande reaktion hos läsarna som den ursprungliga källtexten. Effekten kan naturligtvis avvika från originalet t.ex. i poesi där formella element som rim och rytm är viktigare än i romaner, där innehållet och själva berättelsen är det centrala. Eugene Nidas ekvivalensteori gör därför skillnad mellan *formell ekvivalens* (vid vilken förståelse av innehållet prioriteras) och *dynamisk* eller *funktionell ekvivalens* (vid vilken läsarens upplevelse prioriteras) (Stålhammar 2015: 53.). Funktionell ekvivalens och dess betydelse poängteras även i skoposteorin av Reiss och Vermeer. I skoposteorin står måltextens betydelse i centrum. Översättningens syfte, dess skopos, avgör vilken metod översättaren ska använda för att producera en bra måltext (Reiss & Vermeer 1986:54–55).

Vid skapandet av ekvivalens spelar de konkreta översättningsmotsvarigheter som översättaren väljer en central roll. Enligt Ingo (2007:162) består en översättningsmotsvarighet av ”ett ord eller uttryck på målspråket som har använts i en viss text eller som man skulle kunna använda eller tänker använda som motsvarighet till ett ord eller uttryck på

källspråket”. Med termen översättningsmotsvarighet är det emellertid inte möjligt att bedöma om motsvarigheten är god eller acceptabel eller om den är bra ur en aspekt men dålig ur en annan.

Ingo (2007:164) presenterar ett begreppssystem med två typer av översättningsmotsvarigheter. Vid den första typen saknas det en motsvarighet i målspråket och vid den andra finns det en motsvarighet i målspråket. Jag fokuserar här på den första typen (figur 1) eftersom neologismer är nybildade ord som oftast saknar en konkret motsvarighet i målspråket. Om en motsvarighet saknas i målspråket kan det bero på att det inte finns någon lexikonmotsvarighet i målspråkets ordförråd. En sådan lexikal lucka kan fyllas med ett förklarande uttryck. Om själva företeelsen är okänd i målspråket kan man även använda citatlån. Då tar man in ordet i översättningen direkt från originalet. (Ingo 2007:166.)

Figur 1 Översättning då motsvarighet saknas i målspråket (Ingo 2007:164).

Med textmotsvarighet avses i figur 1 att utelämning eller tillägg av ord inte alltid behöver innebära ett semantiskt bortfall eller tillägg i översättningen. Ingo (2007:163–164, 166) indelar vidare kategorierna *utelämning* och *tillägg* i två underkategorier: *semantisk utelämning* och *implicit motsvarighet* respektive *semantiskt tillägg* och *explicit motsvarighet*. Om man kan utläsa betydelsen ur sammanhanget eller kontexten är det möjligt att lämna

bort vissa ord (*implicit motsvarighet*). Det kan även vara fråga om *semantiskt tillägg* eller *semantisk utelämnning* när man utelämnar eller tillägger ord vars betydelse inte framgår av sammanhanget eller kontexten. Å andra sidan kan man lägga till ord utan att medföra semantiska tillägg om man uttrycker i ord något som framgår implicit av källtexten (*explicit motsvarighet*).

Ingo (2007) ser översättningsmotsvarigheter som en del av språkets existerande lexikala nivå. I min undersökning är det emellertid svårt att tala om lexikonmotsvarigheter eftersom neologismerna i materialet egentligen inte ingår i lexikonet. Men alla neologismerna i *Pussikaljaromaani* har såklart textmotsvarigheter i översättningen till svenska och dem analyserar jag med hjälp av Epsteins modell som presenteras nedan i avsnitt 4.2.

4.2 Översättningsstrategier

I de flesta fall väljer översättare antingen att ersätta neologismer med något annat, översätta dem ordagrant, stryka dem eller förklara dem på något sätt. Epstein (2012:24) påpekar att det är viktigt att fundera över vilken funktion neologismerna har i texten i fråga för att förstå varför författaren har bestämt sig för att bilda och använda ett nytt ord. Innan man börjar översätta är det bra att analysera hur neologismerna har bildats och se om det finns tidigare översättningar inom samma ämnesområde. Båda tillvägagångssätten hjälper översättaren att hitta en lämplig översättningsstrategi. (Epstein 2012:24, 33.)

Epstein (2012:51) presenterar sex översättningsstrategier för neologismer:

- Inlån, som bevarar ordet i originalform (*retention*)
- Anpassning, omformulering (*adaptation*)
- Ersättning (*replacement*)
- Förklaring (*explanation*)
- Strykning (*deletion*)
- Standardisering, ersättning med standarduttryck (*standardization*)

Översättaren kan komma fram till att en neologism i måltexten ligger så nära källtexten att den kan bevaras oförändrad genom inlån (*retention*). Omformulering eller omarbeting (*adaptation*) av neologismen sker när översättaren ändrar på formen en aning så att den blir bättre anpassad till målspråket eller lättare att uttala. Denna metod fungerar bäst när neologismen passar in målspråket med undantag av att stavningen eller uttalet måste ändras lite. Om neologismen måste ersättas (*replacement*) kan man göra det på två två olika sätt: med andra neologismer eller med icke-neologismer. Epstein (2012:51) anser att ersättning med standarduttryck (*standardization*) helst ska undvikas. Ersättning med en annan neologism kan emellertid vara utmanande eftersom det kräver en egen insats av översättaren. Om författaren har klargjort vad de nya orden i texten betyder kan översättaren antingen förklara neologismen i själva texten eller i en paratext (*explanation*). Strykning av neologismer (*deletion*) tillämpas också ofta. Enligt Epstein (2012:60) ska översättaren emellertid helst inte stryka neologismer. Eftersom författaren av originalet har valt att använda neologismer i sin text, är de relevanta för texten eller berättelsens karaktärer. (Epstein 2012:36–61.)

5 Analys

I detta kapitel analyserar jag förekomsten och användningen av neologismer i romanen *Pussikaljaromaani* och den svenska översättningen *Öl, vänskap och tärningsspel*. I avsnitt 5.1 diskuterar jag först kort neologismernas roll i originalet. I avsnitt 5.2 presenteras där- efter en kvantitativ översikt av neologismerna i översättningen. I översikten utgår jag från de kategorier för översättningsmotsvarigheter som jag presenterat i föregående kapitel. I den senare delen av analysen, som presenteras i avsnitt 5.3, analyserar jag hur översättningsstrategierna som tillämpats i den svenska översättningen motsvarar Epsteins kate- gorier (2012). I avsnitt 5.3 redogör jag även för vilka översättningsstrategier översättaren har använt sig mest av.

5.1 Neologismer i originalet

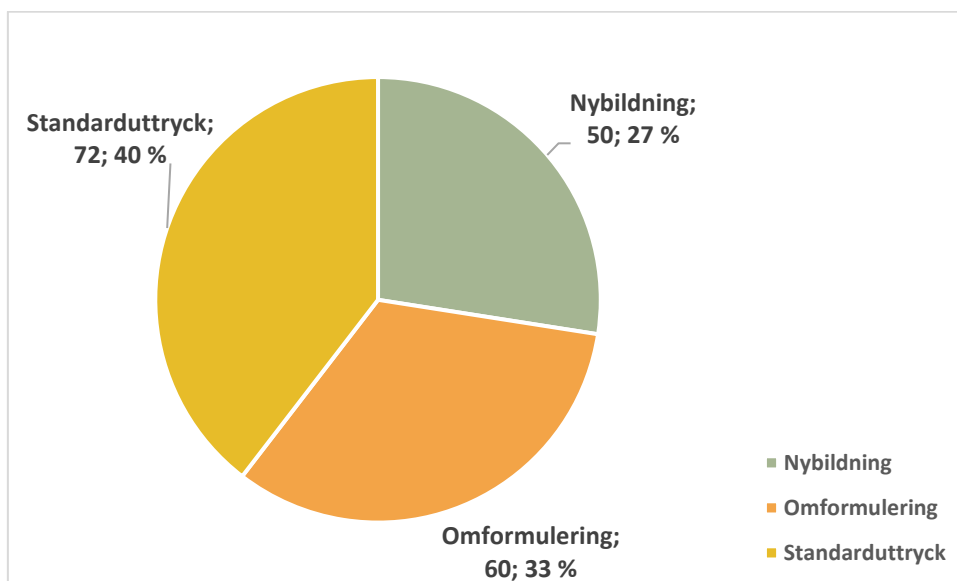
Ett centralt drag i romanen *Pussikaljaromaani* är den medryckande framställningen som är full av saftiga uttryck, t.ex. nya ord och deskriptiva verb. Rimminens stil att skriva är unik och egenartad, och hans romaner utspelar sig i en språkvärld där textstilen utgör kärnan i berättelsen. Tillfälliga lösningar som *mukaansatempaavuusmies* (s. 7; sv. *Någon Medryckande Person*), *kintaallaviittaamissimulaatio* (s. 61; *en storstilad strunt i det-gest*) och *jännityksentiivistämispurrinnöt* (s. 269; *försöken att förtäta stämningen*) sätter sin prä- gel på berättelsen. Detta blir tydligt redan i bokens titel *Pussikaljaromaani*, som har över- satts till svenska med *Öl, vänskap och tärningsspel*. Den svenska titeln saknar neolog- ismer men avspeglar klart romanens innehåll, tre 30-åriga dagdrivare som vandrar runt i Berghäll i Helsingfors, dricker öl och planerar ett tärningsspel som aldrig blir av.

När berättelsen är som mest intensiv verkar meningarna i romanen inte ha något slut alls, och vissa meningar är så långa som en och en halv sida (se exempel 15). Ändå påverkar detta inte läsbarheten och berättelsen framskrider smidigt. Det rika språket, den speciella meningsstrukturen och de originella ordvalen innebär dock en hel del utmaningar för

översättaren. Samtidigt är Rimminens språk ganska bekymmerslöst och ordvalen ofta oväntade. Detta innebär att det inte alltid är möjligt att använda en exakt motsvarighet på målspråket. Översättaren måste ofta välja mellan att helt enkelt förenkla texten genom att använda en mer konventionell lösning på bekostnad av originalets stil eller att använda ett oväntat ord, vilket kan göra översättningen mindre autentisk på målspråket.

5.2 Översättningsmotsvarigheter till neologismer

I detta avsnitt behandlar jag de två första forskningsfrågorna som jag ställde i avsnitt 1.1, dvs. i vilken utsträckning det förekommer neologismer i originalet och vad de motsvaras av i den svenska översättningen. För att kunna kartlägga förekomsten av neologismer har jag excerperat alla nybildade substantiv och deras översättningsmotsvarigheter ur materialet. Hela materialet innehåller sammanlagt 182 nybildade substantiv som kan tolkas som neologismer. I figur 2 presenteras förekomsten av neologismer i översättningen och hur de olika översättningstyperna är representerade i materialet. Översättningsmotsvarigheterna kan indelas i tre huvudkategorier: *existerande substantiv* (standarduttryck, lexikonmotsvarighet), *omformulering* och *nybildning* (Bucher 2013:171, Ingo 2011:164.). Som det framgår av figuren utgör ersättning med standarduttryck den största kategorin med 72 belägg (40 %). Den näst mest använda översättningstypen är omformuleringar med 60 belägg (33 %). I materialet finns även nästan lika många fall där neologismen har ersatts med en nybildning (50 belägg, 27 %).

Figur 2 Förekomsten av neologismer i översättningen.

I följande avsnitt ska jag analysera översättningsstrategierna som tillämpats i översättningen enligt Epsteins (2012) teori som presenterats i avsnitt 2.2.1. Jag kommer att visa vilka neologismer som Rimminen har skapat i originalet och vilka översättningsmotsvarigheter översättaren har använt sig av i översättningen.

5.3 Närmare analys av översättningsstrategier

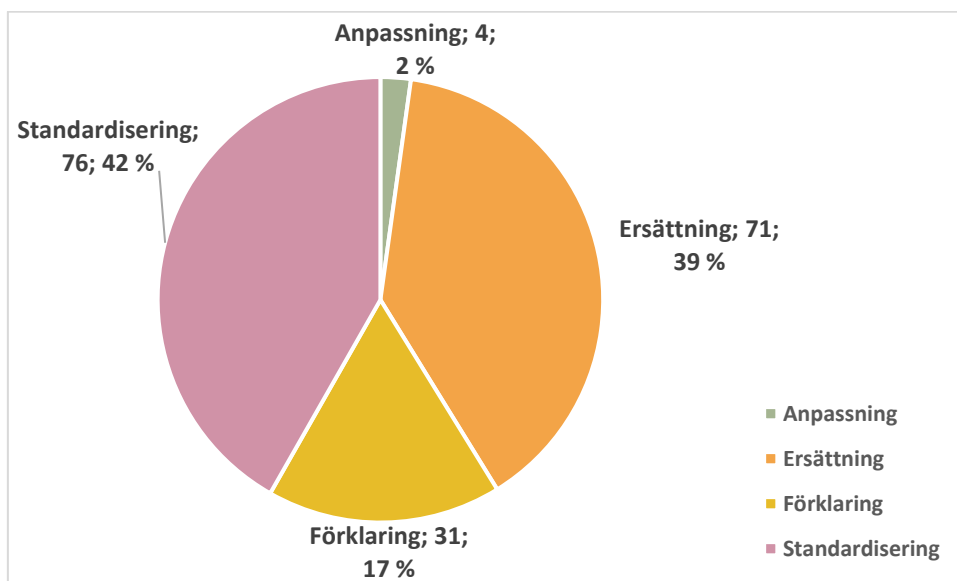
Av Epsteins (2012) sex översättningsstrategier vid neologismer är följande relevanta för min analys: *anpassning*, *ersättning*, *förklaring* och *standardisering*. Kategorin *inlånade uttryck* (eng. *retention*) har utelämnats för att det inte finns några belägg på den i materialet. Även strategin *strykning* (*deletion*) har utelämnats då det finns bara ett fall av den i materialet. Detta är ordet *hommastelu* som har ersatts med ordet *det* (i stället för omformulering, ersättning eller förklaring). Fallet kan också räknas som ett belägg på ersättning med standarduttryck (*standardization*), vilket jag gjort i min analys. Exempel 1 visar belägget i sin kontext (se även exempel 21):

Exempel 1.

Ne paiskasivat Hennisen kanssa kättä ja äijä meni, se oli nyt tullut ja mennyt niin monta kertaa, että sitä *hommastelua* olisi voinut erehtyä luulemaan joksikin lorvikatarrissa käsikirjoitetuksi näytelmäksi, jos sitä nyt joku sivullinen olisi vaivautunut seuraamaan. Se kuitenkin siis meni ja tällä kertaa seestyneemmin, sen onnistui välttää yhteentörmäys rakennusviraston nuorukaisen kanssa, ja sitten se kääntyi vielä kerran ja morjesti ja vähän hymyili ja samassa se oli jo kadonnut kulman taakse. (s. 98)

Han och Henninen tog i hand på det, och gubben gav sig av och nu hade han kommit och gått så många gånger att *det* i någon utomstående betraktares ögon skulle ha kunnat uppfattas som en pjäs där manuset hade tillkommit under ett katarrartat tramsande. Men han gick alltså sin väg, och den här gången i ljusare sinnesstämning, han lyckades undvika att stöta ihop med ynglingen från gatukontoret och han vände sig också om och hejade på dem en gång till, gav dem ett litet leende och var sedan strax försvunnen bakom hörnet. (s. 93–94)

I figur 3 presenteras bruket av olika översättningsstrategier i den svenska översättningen med utgångspunkt i Epsteins modell. Som framgår av figuren utgör standardisering den största kategorin med 76 belägg (42 %). Den näst mest använda översättningsstrategin är ersättningar med 71 belägg (39 %). I materialet finns 31 fall (17 %) där neologismen har ersatts med en förklaring. I fyra fall (2 %) har neologismen anpassats så att den passar bättre i målspråket.

Figur 3 Förekomsten av översättningsstrategier enligt Epsteins kategorisering (2012:51).

I de följande avsnitten analyserar jag strategierna *anpassning*, *ersättning*, *förklaring* och *standardisering* närmare. Jag inleder med att diskutera *anpassning*.

5.3.1 Anpassning

Som figur 3 ovan visar finns det fyra belägg i materialet som kan räknas till kategorin *anpassning* (2 %). Omformulering eller *anpassning* (*adaptation*) av en neologism sker när översättaren ändrar ordet en aning så att det passar bättre i målspråket eller blir lättare att uttala. I mitt material gäller detta fall där översättningen har anpassats så att ordet passar bättre in i svenskan. Exempel 2 nedan visar ett av de fyra fallen.

Exempel 2.

Ne uhrít kuitenkin näyttivät siltä, että riesa oli niille jotenkin tuttu ja niin ne aika nopeasti ja ammattimaisesti riistäytyivät sen *hiansuukyselijän* kynsistä, ja pian sekin sitten kai leipääntyí ja klenkkasi näkymättömiin kulman taakse. (s. 8)

Hans offer såg i alla händelser ut som om det här var vardagsmat för dem och de slet sig ganska snabbt och rutinerat ur klorna på *kontaktsökaren*, och han fann väl sig antagligen så småningom och linkade i väg utom synhåll runt gatuhörnet. (s. 7)

I exempel 2 anspelar Rimminens ord *hiansuukyselijä* på *ovensuukysely*, som på svenska är *vallokalundersökning*, ett specifikt uttryck direkt knutet till undersökningar som äger rum under val. Översättaren har därför varit tvungen att välja en annan lösning som passar bättre på svenska (*kontaktsökaren*).

Kategorin anpassning är svår att avgränsa eftersom översättningen kan ha justerats för att passa bättre i svenska samtidigt som översättaren har uppfunnit en neologism eller använt ett befintligt ord i ett nytt sammanhang. I exempel 3 har det finska ordet *ohikulkijainnykijä* ersatts med det svenska ordet *ärmryckaren* som passar bra i sammanhanget.

Exempel 3.

Jostain autojen välistä tirskahti annos tukahtunutta hälytysajoneuvon valitusta. Autoja meni ohi, jalkoja tähän aamun aikaan vähemmän, sen tähden se *ohikulkijainnykijäkin* kai oli siitä kadun toiselta puolelta lähtenyt, siirtynyt paremmille apajille. (s. 9)

Någonstans mellan husen kom en sats av ett utryckningsfordons kvävda klagan skvättande. Bilar passerade, men inte så många ben och fötter vid den här tiden på dagen, och det var väl därför som *ärmryckaren* hade gett sig av från sin sida gatan till något ställe där utdelningen var bättre. (s. 9)

Verbet *rycka* finns i svenska men substantivet *ryckare* finns inte i ordböcker. Verbet *rycka* motsvaras av *riuhtoa*, *nykiä* eller *repiä* på finska, vilket också skulle passa väl i sammanhanget. En motsvarighet till ordet *ohikulkijain* saknas dock i översättningen; översättaren har ersatt det med *ärm* (i stället för *förbipasserande*). En annan lösning skulle kanske ha kunnat vara att förklara eller öppna upp ordet på svenska (*en som rycker förbipasserande*

i ärmen). Ett tredje alternativ kunde ha varit att använda ordet *kontaktsökare* som visats i exempel 2 ovan.

Exempel 4 nedan visar hurdana lösningar man kan använda vid översättning av onomatopoetiska uttryck.

Exempel 4.

Ei kun siinä kävi niin että mä jotenki vaan reipastuin, Lihi sanoi. – Siitä pulloavuliaisuudesta ja siitä myös, että se kaikki yhtäkkiä luisti jotenkin niin hyvin, se mun paluumuuttajakrapulakin ehti siinä hävitä aika nopeasti johonki ihan sellaseen *puffpufftyyliin*. (s. 58)

Jo men det var ju så här att jag på något vis bara började känna mig lite mer uppåt, sa Biffen. För det där att vi hjälpte till med flaskorna och att allt plötsligt flöt på så bra, återfallet i baksmälla hann dunsta bort ganska snabbt, *pang brak, liksom*. (s. 57)

Onomatopoetiska ord eller uttryck är ljudhärmande eller av ljudhärmande ursprung. Orden låter mer eller mindre lika som ljudet de beskriver. Onomatopoetiska ord förekommer i alla språk, men på grund av att de anpassas enligt språkets fonologi och lingvistiska system kan ord som beskriver samma företeelse vara väldigt olika i olika språk (Ollas 2013). I exempel 4 har översättaren tagit hänsyn till den ursprungliga intentionen bakom det onomatopoetiska uttrycket i originalet. Översättningen *pang brak, liksom* uppfyller samma funktion som Rimminens ordval. Det finska ordet *puffpufftyyliin* är ett sammansatt ord och en likartad ordbildning på svenska är svår att tänka sig här. Även om också det finska ordet *puffpufftyyliin* bryter mot skriftspråkets konventioner, är det antagligen mer acceptabelt att töja på reglerna här på finska. Följande exempel visar hur översättaren har översatt namnet på en av karaktärerna i berättelsen.

Exempel 5.

Sitä sanottiin *Lihiksi* siitä syystä, että se piti kaikesta rasvaisesta niin kuin lihapiirakoista, pizzasta ja kalapuikonkuorista, mutta pysyi siitä häkellyttävästä ahmimisesta huolimatta aina yhtä laihana. (s. 14)

Han kallades *Biffen* för att han gillade allt sådant som var fett, till exempel köttpiroger, pizza och frituren på fiskpinnarna och ändå, trots de ofattbara mängder han glufsade i sig, alltid förblev lika mager. (s. 14)

I skönlitteratur bestämmer översättaren själv om det är nödvändigt att översätta litterära namn. Om namnets semantiska betydelse är viktig för berättelsen borde den emellertid även komma fram i översättningen. Namnets stil ska samtidigt bevaras i översättningen. Om en översättare bestämmer sig för att översätta litterära namn, finns det fyra olika översättningsstrategier som är möjliga: lån, översättning, anpassning och ersättning (Ainiala, Saarelma, Sjöblom 2008: 340). Att låna in namnet direkt från källspråket kommer inte i fråga i det här fallet, eftersom läsaren av det översatta verket inte skulle förstå namnet.

I stället har översättaren använt en kombination av anpassning och översättning. En direkt översättning av *Lihi*, som är en förkortning av *Lihapiirakka*, t.ex. *Köttpirog* -> *Köttis*, skulle inte fungera eftersom den för Finland klassiska snabbmaten köttpirog inte förekommer i Sverige, i varje fall inte i så stor utsträckning eller i samma form som i Finland. Översättaren har därför sannolikt här anpassat namnet kulturellt och valt *Biffen* för att det ska passa bättre också i Sverige.

I följande avsnitt, som handlar om ersättningar, kommer vi att se namnet *Hönö-Pekka* (och *Hönö-Jussi*) i exempel 9. Det har översatts till *Sås-Pekka* (och *Sås-Jussi*) vilket antagligen syftar på adjektivet *såsig*. *Hönö* kan på finska betyda att man är lite alkoholpåverkad eller berusad och därför en aning slö eller förvirrad. Här har översättaren dock inte behövt anpassa namnet kulturellt i målspråket eftersom hon hittat en lämplig översättningsmotsvarighet.

5.3.2 Ersättning

Den vanligaste översättningsstrategin i materialet är ersättningar med 71 belägg (39 %). Ersättning av en neologism kan ske på två sätt, med en neologism eller med en icke-neologism. I 48 belägg består ersättningarna av en neologism också på svenska. Följande exempel visar hur det ibland är möjligt att på ett utmärkt sätt ersätta en finsk neologism med en motsvarande neologism på svenska.

Exempel 6.

Kivahdettuaan sen tunnetilansa ilmoille Lihi käänsi katseensa Henniseen ja jatkoi sitä puhuttaan jotenkin puristetun luottamukselliseen sävyyn: – Sä hävisit yöllä siitä *nakkoparatiisin* kulmilta johonkin. Mä odottelin kuuliaisesti jotain kymmenen minuuttia ja lähdin sitten siihen pimeään Karhupuistoon tökkimään pusikoita kengänkärjellä, mä ajattelin, että sä olet sammunu tai jotain. (s. 27)

När Biffen hade fått utlopp för sin irritation vände han blicken mot Henninen och fortsatte andragandet i något slags tillkämpad förtrolighet. – Du försvann i väg från det där *nattmatsparadis*et. Jag väntade snällt i omkring tio minuter och så gick jag till Björnparken och sparkade med skospetsen på buskarna i mörkret för jag trodde att du kanske hade slocknat eller något. (s. 27)

I exempel 6 har *nakkoparatiisi* ersatts med nybildningen *nattmatsparadis*et. I ordet *nakkoparatiisi* syftar framleden *nakko* antagligen på knackkorvar (fi. *nakki*). En bokstavig översättning skulle sålunda ha varit *knackkorvsparadis*et. I översättningen har översättaren dock valt att använda termen *nattmat*, som syftar på grillkioskens hela utbud. Översättningen är lyckad och motsvarar stilistisk uttrycket i originalet. Exempel 7 visar en annan kreativ lösning som översättaren har använt sig av i översättningen.

Exempel 7.

Mä menin jotenkin ihan siitä, että mä jouduin sellaseen kämppään missä joku on just kuollu, mä rupesin ihme sadattelemaan ja ähkimään ja sitten mä vaan säntäsin

vittuun sieltä. – Se on ihan luonnollista, Henninen sanoi ja kuulosti melko erehdyttävästi jonkinlaiselta *tajuntapuoskarilta*. (s. 49)

Men jag gick liksom helt i baklås av det att jag hade kommit in i en kvart där någon just hade dött, jag började svära och jag vet inte, stamma, och så bara dunstade jag. – Det är fullt naturligt, sa Henninen och lät ganska så intill förväxling lik någon sådan där *insiktskvackare*. (s. 48)

I exempel 7 har översättaren ersatt ordet *tajuntapuoskari* med *insiktskvackare*. Också här kan den svenska översättningen ses som en neologism fastän ordet *kvackare* finns i ordböcker. Översättaren har bildat ett sammansatt ord med framleden *insikt* som på finska motsvaras av *käsitys* eller *tietoisuus*. Trots att neologismen inte har översatts ordagrant, ligger översättarens val i linje med neologismen i originalet. Exempel 8 visar ytterligare ett sätt att bilda en neologism i översättningar utan att innehållet i originalet går förlorat.

Exempel 8.

Tilpehööriliikkeen rouva oli kyllä kadonnut maisemasta, mutta jotenkin se sen vihassaoleva henki leijui edelleen siinä risteyksessä ja aiheutti suojatietä ylitettäessä puolihuomaamattomia askeltason ripeytyspyrkimyksiä. Kadun toisella puolella oli vanhoista puistonpenkeistä kokoonpantu terassi. Väki istui vähissä vaatteissa ja piti meteliä, ovelta seisoi julmailmeinen *punttipaholainen* kaitsemassa asiakaskuntaa. (s. 116)

Frun i prylbutiken syntes inte till, men det var som om hennes oförsonade ande fortfarande svävade över korsningen och fick en att halvt omedvetet försöka öka steghastigheten något. På andra sidan fanns en uteservering hopsatt av gamla parkbänkar. Folk var lite lagom avklädda och förde en massa oväsen, och i dörren stod en ondsint *tungviktdjävul* och vakade över kunderna. (s. 111)

I exempel 8 syftar ordet *puntti* i *punttipaholainen* antagligen på tyngdlyftning och det utseende som uppnås via denna hobby. I den svenska motsvarigheten syftar framleden *tungvikt* på tungviktare som på finska är *raskassarjalainen* eller *iso kiho*. Med tanke på kontexten i textavsnittet är meningen säkert att beskriva dörrvaktens utseende med detta

ordval. *Djävul* är en ordagrann översättning av *paholainen* och båda är etablerade ord som finns i ordböcker. *Punttipaholainen* och *tungviktsdjävul* kan ändå båda ses som neologismer p.g.a. framlederna som gör de sammansatta substantiven okonventionella. Följande exempel visar ett annat likadant fall där en neologism i källspråket har ersatts med en neologism i målspråket.

Exempel 9.

Siellä mökillä oli ollut muutakin väkeä, joku espoolainen kesäsikäläinen, joka oli tullut moottoriveneellä omalta mökiltään, ja sitten oli ollut joku paikallinen nähtävyys, viisikymppinen *peräkammariolio*, jolla oli vino ja mätä hammaskalusto ja kaupantekiäisinä aika paha puhevamma. Sitä sanottiin Hönö-Pekaksi sielläpäin vaikka sen oikea nimi oli Jussi, ehkä se olisi ollut jo jonkinlaista ilkeilyä, jos sitä olisi suoraan Hönö-Jussiksi nimitetty. (s. 134)

Det hade varit några till där vid stugan, en sommarboende från Esbo hade kommit med motorbåt från sin stuga och så var det en lokal sevärdhet, något slags *gavelkammarfenomen* på femtio vårar med sneda och ruttna tändar och ett ganska svårt talfel till råga på allt. Han kallades Sås-Pekka däromkring fast han egentligen hette Jussi, och det var antagligen något internt skämt eller också tyckte de kanske att det skulle ha gått över i ren elakhet att kalla honom Sås-Jussi. (s. 128)

I exempel 9 har ordet *peräkammariolio* översatts med *gavelkammarfenomen*. Den ordagranna översättningen av *peräkamari* skulle vara *gavelkammar*. Rimminen har emellertid här lekt med dubbelkonsonanter som hörs i uttalet men skrivs med en enkel konsonant. *Olio* betyder 'varelse' eller 'skapelse' medan ordet *fenomen* som översättaren har valt att använda är *ilmiö* på finska. Med tanke på svenskans uttal, så skulle även den ordagranna översättningen *gavelkammarvarelse* eller *gavelkammarskapelse* ha varit möjlig här. Trots att översättningen inte är ordagrann, har den finska neologismens funktion ändå bevarats i översättningen till svenska. I exempel 10 ser vi emellertid hur ordbildningen i målspråket kan begränsa skapandet av neologismer.

Exempel 10.

Sitten vastoin sitä kaikkea kellonaikaa tulivat Henninen ja Lihi. Ne aineellistuivat kulman takaa risteykseen hitaasti kuin atomi kerrallaan, ja kai ne sitten työnsivät edellään jotain *pahoinvointiauraa*, kun kioskille asti aisti, että niillä oli hirveä krapula. (s. 13)

Och i strid med allt som klockslaget sa kom Henninen och Biffen gående. De materialiserade sig sakta liksom atom för atom bakom gatuhörnet och måste väl ha skjutit framför sig något slags *aura av illamående*, eftersom det ända borta vid kiosken gick att ana sig till att de led av en ohygglig bakfylla. (s. 12–13)

I exempel 10 har ordet *pahoinvointiauraa* ersatts med *aura av illamående* på svenska, som betyder samma sak men har en annan struktur. Medan ordet på finska är ett sammansatt substantiv består översättningsmotsvarigheten på svenska av en nominalfras med ett prepositionsattribut. Här kan man jämföra med Ingo (2007: 70) som ger det belysande exemplet *elintarvikelisäaineseos* som på en burketikett översatts med *livsmedelstillsatsämnesblandning*, vilket inte är så lyckat. I stället borde det finska ordet ha översatts med en formellt avvikande motsvarighet med prepositionsattribut, *blandning av tillsatsämnen för livsmedel*. Neologismen i exempel 10 är dock inte ett lika långt sammansatta ord som Ingos exempel men principen är den samma. Sammansättningen *illamåendeaura* skulle inte låta tillräckligt svenskt för att passa i översättningen.

Enbart 23 neologismer har omformulerats till något annat än en neologism i översättningen. I dessa belägg är det typiskt fråga om något slags omformulering eller en ersättning med ett standarduttryck. I exempel 11 kan man se hur neologismer kan omformuleras utan att nyansen i originalet går förlorad.

Exempel 11.

Aina kun siitä käveli joku aamuvirkku ohi, äijä tarrasi ohikulkijan vaatteisiin ja rupesi riuhtomaan mukaansa johonkin mielivaltaiseen suuntaan. Kuitenkaan se ei näyttänyt mitenkään uhkaavalla vaan lähinnä jotenkin anelevantal, eikä se myöskään

sanonut mitään koko toimituksen aikana. Sikäli se oli aika huono *Mukaansatempaavuusmies*, jos sillä nyt jotain sen suuntaisia pyrkimyksiä oli. (s. 7)

Alla morgonpigga människor som kom förbi ryckte han i ärmen, försökte dra dem med sig åt något håll, vilket som helst. Men det fanns inget hotfullt över honom utan snarare något bönfällande, och han sa heller ingenting på hela tiden. Så han var inte precis *Någon Medryckande Person*, om det nu var någonting i den vägen han eftersträvade. (s. 7)

I exempel 11 har översättaren delvis kunnat bevara samma drag som i originalet. Också ordet *Mukaansatempaavuusmies* har skrivits med stor bokstav och stilen har även i övrigt bevarats i översättningen *Någon Medryckande Person*. Innehållsmässigt har ordet ändrat en aning: om man översätter den svenska versionen tillbaka till finska blir det *Joku Mukaansatempaava Henkilö*. Finskans *mies* (sv. *man*) har ersatts med *person* på svenska, vilket kan ses som en anpassning, eftersom *Någon Medryckande Person* låter bättre på svenska än *Någon Medryckande Man*. Exempel 12 visar ett annat fall där innehållet har bevarats i översättningen trots att formen har ändrats.

Exempel 12.

No jos rehellisiä ollaan, niin oli ne kyllä mun mielestä myös aika pelottavia. Mä en vaan jaksanu juosta. Tai siis en mä nyt ihan noin urhea ole. Mä vaan ymmärsin jossain vaiheessa katsoa taakseni. – Mä olin siellä, Henninen sanoi. – No niin sekin, Lihi sanoi. – Piti tommosta *huumekampuraa* myös odotella. Vai tarkotitsä sen lausumas jotenkin siihen tapaan, että aiv biin there? (s. 231)

Fast om man ska vara helt ärlig så tyckte nog jag också att de var ganska skrämmande. Jag orkade bara inte springa. Eller alltså riktigt så modig är jag ju inte. Det var bara det att jag i något skede tänkte på att se mig om. – Jag var där, sa Henninen. – Ja, det också förstås, sa Biffen. Man fick lov att vänta på den där *drogade klumpedunsen*. Eller ville du liksom säga I've been there? (s. 215)

I exempel 12 har ordet *huumekampura* översatts med (*den där*) *drogade klumpedunsen*. Enligt ordböcker motsvaras finskans *kampura* på svenska just av *klumpeduns* (som även

kan vara *köntys* eller *kömpelys* på finska). Också detta exempel visar hur skillnader i ordbildning spelar in. En ordagrann översättning med framleden *drog, narkotika* eller *knark* är osmidig och översättaren har ändrat ordets form till ett adjektiv i stället. Neologismens innehåll och funktion har dock bevarats i översättningen trots att formen har ändrats på grund av olika ordbildningsmönster i finska och svenska. I exempel 13 har det svenska ordet anpassats en aning för att passa bättre i målspråket.

Exempel 13.

Hikoiltiin vähän aikaa siinä roskisten vieressä ja viljeltiin *möhähdyksiä*. Sitten se äijä muuttui äkkiä jotenkin kireän näköiseksi ja sanoi käyvänsä ostamassa tupakkaa, ja kun sen jotenkin hädänalaisen näköinen poistuminen oli katsottu ja ihmetelty, palattiin taloon. (s. 39)

De stod där och svettades en stund bredvid soporna och odlade sina *hummanden*. Sedan fick gubben plötsligt någonting spänt över sig och sa att han skulle gå och köpa cigaretter, och när de hade åsett och begrundat hans till synes brådstörtade sorti gick de tillbaka in. (s. 38)

I exempel 13 har ordet *möhähdyksiä* ersatts med *hummanden* som kommer från verbet *humma*. *Humma* motsvaras av *hymistä* eller *mumista* på finska, vilket ligger tillräckligt nära till det finska originalet. Översättaren har valt en avledning av verbet *humma*, substantiveringen *hummanden*. Hon har alltså både använt sig av ett standarduttryck och anpassat det en aning så att det passar bättre i målspråket.

Exempel 14, som visar hur långa meningar det finns i romanen, är det längsta avsnittet jag valt att se närmare på i analysen. Avsnittet är ett belysande exempel på Rimminens sätt att skriva och leka med det finska språket. Meningen i exemplet är nästan en och halv sida lång i romanen och längden har även bevarats i översättningen. I exemplet har neologismen *päähänpintymäsäädännön* blivit *lagen om fixa ideér* på svenska.

Exempel 14.

Siinä oli ympyrätaloa ja muuta pyöreää kohdalla ja siitä se sitten kai johtui että ne kaikki kehämäiset aatokset jotenkin taas purjehtivat paikalle, raitiovaunu kolisti, kolisti raitiovaunu, ja siihen kuitenkin oli sitten helppo ajautua mukaan ja laahata jostain aika välittömästi lähimenneisyydestä perässään se jankuttava siirtymäloruilu, siirtyä sinne, siirtyä tänne, siirtyä siirtyä sinne tänne, ja niin siinä sitten huomasi nopeasti sotkeutuneensa jotenkin peruttamattoman tuntuisesti johonkin alkukantaisehkoon keinutuolimaiseen rytmiin, siinä alkoi ilmetä jo kaikenlaisia pakkoliikkeenkaltaisia elesarjaponnisteluja, ensin rupesi väpättämään jalka, se aloitti jalkaterästä joka naputti vaunun lattiaa missä oli kai joku tyhjentyneet hiekoituslaari kohdalla kun se kumisi niin komeasti, ja sitten se ilmiö virtasi jo polveen joka rupesi ensin nykimään ja sitten vipattamaan ja sitten ikään kuin tärryttämään niin nopeana ja herkkänä ettei varsinaista liikettä oikeastaan voinut enää nähdä, se alkoi olla jo melko lailla hallitsematonta, ja pienen hetken siinä oli jo vähällä ruveta ketkuttamaan lantiotakin mutta sitten jokin omantunnonkaltainen ehti kiljaista jotain tuomitsevaa väliin, ja olisihan se tietysti, asiaa vähänkään tarkemmin punniten, ollut aika vaikeaa siinä istuma-asennossa, mutta joka tapauksessa siitä jäi siihen yläruumiiseen jokin pyrintö sellaisten huljuttelujen suuntaan ja niin siihen touhuun sitten liittyivät jo kädet mukaan, homman aloitti etusormi ryhtymällä johonkin epätahtiselta näyttävään mutta sielulliseen rytmikorvaan kellontarkalta kuulostavaan rummutteluun, ja sitten siinä jo varsin pian huomasi läiskyttävänsä koko kämmenellä reittä ja alkoi ymmärtää että se kehityskulku saattaisi melko nopeasti johtaa johonkin päännätkäyttelyyn ja suuriluuloiseen suunsuikkailuun ja muuhun sellaiseen ilmehdintään, ja niin siinä oli sitten jo ruvettava hakemaan päähänsä jotain ja mitä tahansa muuta sen musiikillisen hairahduksen tukahduttamiseksi, jolloin mieleen sitten sen jo varsin tutuksi käyneen *päähänpinttymäsäädännön* mukaisesti tuli lähinnä se siirtyminen. (s. 169–171)

Där var cirkelhuset och annat som var runt, och då var det väl därför som alla de där tankarna som gick runt i cirkel liksom kom seglande på nytt, spårvagnen skramlade, skramlade spårvagnen, den rytmen var det eller rytmen var den, ja ja, det var i alla händelser lätt att dras med och att ut ett tämligen närliggande förflutet släpa med sig den där tjugatiga flyttramsan, flyttas hit, flyttas dit, flyttas och flyttas än hit, än dit, och snart var man liksom utan återvändo indragen i något slags primitiv gungstolsrytm, alla möjliga slags tvångsartade rörelsekedjor gav sig till känna, först började benet hoppa, det startade nere vid fotbladet som slog mot golvet, antagligen strax ovanför en tom sandbehållare eftersom den gav ett så snyggt och ihåligt eko, och sedan strömmade rörelsen uppåt mot knäet där det började med ett ryckande som sedan övergick i ett skälvande och därefter i något slags darrning som var så snabb och lätt att man egentligen inte kunde se den, efter hand var det ganska så utom kontroll och ett litet tag kändes det som om också höfterna tänkte börja vicka, men då var det någonting i stil med samvetet som kom emellan och gav ifrån sig ett utrop av skarpt ogillande, och det är klart, funderade man det minsta lilla närmare på saken skulle det förstås ha varit tämligen svårgenomförbart i sittande ställning, men i alla händelser satte sig något slags impuls i överkroppen och så gick händerna med, pekfingret startade alltsamman med ett trummande som såg orytmskt ut men som

för själens öra lät som om det hade urverkets precision, och sedan dröjde det inte länge förrän hela handen daskade mot låret och det började stå klart att det med den här utvecklingen ganska snart skulle bli nickningar med huvudet och inbilska slängkyssar och annat i den stilen, alltså var det nödvändigt att hitta någonting, vad som helst, att fylla huvudet med för att kväva det musikaliska felsteget, och då fylldes medvetandet i enlighet med *lagen om fixa idéer* först och främst av det där välbekanta med flytandet. (s. 160–161)

Enligt ordböcker kan *päähänpinttymä* översättas med *fix idé* eller *tvångsföreställning*. Ordet *säädäntö* finns inte i *Kielitoimiston sanakirja* (2021) men *säädäntä* (som syftar på lagstiftning) kan översättas med *stiftande* på svenska. Det som har ändrats i översättningen är ordets form och att *säädäntä* har översatts med *lagen* (fi. *laki - lait*). Om man gör en tillbakaöversättning av den svenska versionen, blir det *laki päähänpinttymistä* på finska. Jämför man dessa två finska versioner, kan man tycka att någonting går förlorat i den version som är tillbakaöversatt till finska. I exempel 14 ser man även hur finskan lättare tillåter långa och även en aning krångliga sammansatta ord som kan bli nästan omöjliga att bevara i den svenska översättningen.

5.3.3 Förklaring

Under en femtedel av översättningsmotsvarigheterna i materialet kan kategoriseras som förklaringar. Som figur 3 visar har 31 belägg (17 %) i materialet blivit ersatta med en förklaring i översättningen. Som konstaterats i avsnitt 4.2 är det möjligt för översättaren att antingen förklara neologismen i själva texten eller i en paratext. I materialet jag undersöker sker det emellertid enbart i själva texten. Längden på förklaringar varierar stort i översättningen; det finns både rätt korta förklaringar (se ex. 17) och rätt långa (se ex. 16).

I exempel 15 har ordet *pamppukasvatus* ersatts med förklaringen *blev tillrättavisad med batong*.

Exempel 15.

Ja siitäkö sä nyt kärsit? Lihi kysyi. – No niin vittu kärsin. Se näytti jotenkin alakuloselta ja yksinäiseltä siinä, ja mä ajattelin, että voi kun mä nyt keksisin jotain piristävää ja koin piristää sitä sitten, siinä vieressä oli parkkihallin portilla valvontakamera ja mulle tuli mieleen se, kun Lihi silloin kerran rupes Pikkuroban aseman kameran alle kuselle ja sai *pamppukasvatusta*, mä kerroin tän jutun sille, en mä keksinyt mitään muuta. (s. 28)

Och nu har du det att leva med? frågade Biffen. – Ja visst fan har jag. Hon såg liksom lite nere och ensam ut och jag tänkte att nu gällde det att komma på någonting som kunde muntra upp henne och så försökte jag det, och vid infarten till parkeringshuset där intill fanns en övervakningskamera och då kom jag att tänka på den där gången när Biffen ställde sig och pissade nedanför kameran vid ingången till station på Lilla Robikan och *blev tillrättavisad med batong*, och jag berättade det för henne, kom inte på något annat. (s. 28)

Det svenska verbet *tillrättavisa* kan översättas tillbaka med *nuhdella* eller *ojentaa*, vilket ligger i linje med det finska originalets innehåll. *Kasvatus* i den finska neologismen betyder inte 'utbildning' i detta sammanhang utan snarare 'uppfostran' eller 'fostran'. En användning av neologismen *batonguppfostran* på svenska skulle här ha bevarat originalets stil bättre.

Neologismen i exempel 16 är ett längre sammansatt ord. På grund av ordets längd och innehåll har översättningen sannolikt varit en utmanande uppgift för översättaren.

Exempel 16.

Ja aika nopeasti siinä olivat kaikki jonkinlaisessa puoli-itkuisessa kippurassa, ilma rupesi ehtymään ja mahaa jomotti ja kouristelu vaan jatkui ja jatkui, ja sitten, jotenkin hallitsemattoman pitkän ajan kuluttua, huomasi, että kun sitä ääneenauramista kyllin tarmokkaasti kartteli, se alkoi tuntua jotenkin niin kuolemanvakavalta touhulta että siinä rupesi vähitellen ikään kuin happamoitumaan, ja niin se sitten äkkiä oheni kaikki ja hoksottimille jäi tilaa ja aikaa huomata sen pidättelyn vieneen kaikki voimat ja tehneen jatkumisensa mahdottomaksi, ja niin kävi että lopulta vaan jäätiin niihin muhkuraisiin *elävältäpalamisasentoihin* haukkomaan henkeä ja kuivaamaan kyyneliä. (s. 31)

Och det dröjde inte länge förrän allihop vek sig dubbla i något slags halvgråt, luften började ta slut för dem och det värkte i magen och kramandet bara fortsatte, och sedan, efter en oöverskådligt lång stund, stod det klart att om man lade ner tillräckligt mycket kraft på att försöka låta bli att skratta högt började det kännas som dödligt allvar, och då surnade man till efter hand och plötsligt tunnades alltihop ut och förståndet fick tillräckligt med tid och utrymme för att låta en inse att man hade använt alla sina resurser till att försöka hålla sig för skratt, och då blev det omöjligt att fortsätta och man behöll *den där knöliga ställningen som fick en att se ut som om man hade blivit bränd levande* och man snappade efter luft och torkade tårarna. (s. 30)

Ordet *elävältäpalamisasentoihin* i exempel 16 har ersatts med förklaringen *den där knöliga ställningen som fick en att se ut som om man hade blivit bränd levande*. Verbformen *palaa elävältä* kan översättas med *brännas levande*, så som översättaren har gjort, men att bevara neologismens form har inte annars varit möjligt i detta fall. Översättaren har i stället gett en förklaring som bevarar textens innehåll i originalet.

I exempel 17 har en längre neologism ersatts med en förklaring: *kintaallaviittamissimulaation* har blivit *en storstilad strunt i det-gest* i översättningen till svenska.

Exempel 17.

Kun se ongelmainen oli siten saanut ratkaistua ainakin sen puhelinongelman, se ymmärsi sännätä karkuun. Se pyrähti jälleen sängen ketterästi johonkin kymmenen metrin päähän ja jäi siihen pomppimaan tasajalkaa ja lällättämään. Vähän aikaa näytti siltä, että vartija vielä lähtisi perään, mutta sitten sitä rupesi uudelleen naurattamaan, ja niin ne sitten hohottivat tahoillaan sen aikaa kuin sitä naurua sen juoksemisen päälle riitti, ja sitten se vartija vihdoim kyllästyi ja suoritti siinä kesävormussaan suurieleisen *kintaallaviittaamissimulaation*, jonka jälkeen ne lamsivat molemmat suuntiinsa. (s. 61)

När så problempersonen hade löst åtminstone telefonproblemet, hade han sinnesnärvaro nog att ta till sjappen. Än en gång rusade han i väg i mycket god fart och stannade omkring tio meter bort och hoppade jämfota och ropade lällällällälä. Först såg det ut som om väktaren tänkte ta upp jakten, men sedan började han skratta på nytt, och de stod där och flabbade på var sitt håll så länge de orkade skratta efter

språngmarschen, och när väktaren till slut fick nog utförde han i sin sommaruniform *en storstilad strunt i det-gest* varpå de knallade i väg åt var sitt håll. (s. 59–60)

Om man lämnar bort adjektivet *storstilad* (som finns före neologismen även i det finska originalet) är det svenska uttrycket *en strunt i det-gest*. Finskans *viitata kintaalla* har alltså översatts med *strunta i något* på svenska. Efterleden *gest* kan översättas tillbaka till *ele* på finska. Finskans *simulaatio* i originalet blir däremot direkt översatt *simulation* eller *simulering* på svenska. En möjlighet skulle kanske ha varit att säga *en storstilad simulering av att strunta i det* för att få med ordet *simulaatio* i översättningen. Neologismens form i originalet är dock inte möjlig att bevara i översättningen eftersom svenskan inte har lika flexibla möjligheter att bilda sammansatta ord som finskan.

Intressant att notera i exempel 17 är också översättningen av den finska verbformen *lällättämään* till svenska. En motsvarighet till verbet finns inte i svenskan så översättaren har valt sig att använda verbet *ropa* i stället tillsammans med det onomatopoetiska uttrycket *lällällällää*. Även om detta inte är ett exempel på ett nybildat substantiv i det finska originalet, visar det hur kreativa lösningar översättaren har varit tvungen att använda sig av i hela texten.

5.3.4 Standardisering

Trots att t.ex. Epstein (2012) menar att ersättning av neologismer med standarduttryck helst ska undvikas, finns det 76 fall (42 %) i materialet där neologismer i originalet har ersatts med ett lexikaliserade, existerande ord. Standarduttryck utgör den största gruppen i denna kategori. Exempel 18 visar ett av dessa fall.

Exempel 18.

Kadun toisella puolella hieromalaitos oli jo avannut ovensa, sikäli kuin sitä nyt oli missään vaiheessa pidetty kiinni. Ovella seisoj lihaksikas nuori hyypiö valkoisessa hihattomassa paidassa ja polotti kännykkään ja kauhoi toisella kädellä ilmaa. Ikkunassa oli ammoin lukenut kimaltavilla tarrakirjaimilla Aasian hieronta. Sitten

joku oli käynyt repimässä ensimmäisen A:n irti ja vähän ajan päästä toisen. Punakka tyytyväisen näköinen *kutvonen* havaijipaidassa astui ulos ovesta ja punnersi itsensä taksiin. (s. 10)

Massageinrättningen på andra sidan gatan hade hunnit öppna, ifall där alls hade varit stängt. I dörren stod en musklig typ i ärmlös vit undertröja och pratade i mobiltelefon och skopade luft med andra handen. En gång i världen hade det stått Asian massage med glittriga självhäftande bokstäver på fönstret. Sedan hade någon börjat pilla bort bokstäverna och vid det här laget stod det A n ass. En rödmosig *jeppe* i hawaiiiskjorta och med belåten uppsyn blev synlig i dörren och tog sats för att gå tillbaka in. (s. 10)

I exempel 18 har ordet *kutvonen* ersatts med ordet *jeppe*. Det kan översättas tillbaka med *tyyppi* eller *heppu* som är relativt neutrala ord. Ordet *kutvonen* i originalet innehåller emellertid en nyans av att vara en aning märklig eller dunkel som typ. Denna nyans faller bort i översättningen när man använder ordet *jeppe* i stället för en neologism eller en förklaring av ordet. I exempel 19 har också en del av ordet och innehållet fallit bort i översättningen.

Exempel 19.

Siihen kioskin lipan alle ei syystä tai toisesta ollut ajautunut yhtään sateenpitäjää, vaikka se yleensä veti kaikenlaista *turvapaikan- ja kotiliedenhakijaa* paremmallakin säällä, ja niin siihen oli sitten luontevaa asettua nojailemaan kuhmuiseen peltipäällysteiseen tiskiin, joka kiersi niitä suljettuja luokkua. (s. 182)

Av någon anledning hade ingen sökt skydd för regnet under kiosktaket trots att alla möjliga *människor som letade efter en tillflykt* brukade dras dit i bättre väder än så här, och då föreföll det naturligt att stanna där och luta sig mot den buckliga plåtklädda disken utanför de stängda luckorna. (s. 172)

I exempel 19 har neologismen *turvapaikan- ja kotiliedenhakijaa* ersatts med en förklaring som innehåller endast standarduttryck. I översättningen *människor som letade efter en tillflykt* har dessutom *kotiliedenhakijaa* fallit bort. Den svenska versionen innehåller endast en översättning av *turvapaikanhakija*. Orsaken till att ordet *kotiliesi* har fallit bort kan

bero på kulturell anpassning. *Kotiliesi* är en finländsk damtidning som har publicerats sedan 1922. Ett alternativ kunde ha varit att ersätta tidningen med en liknande damtidning som publiceras i Sverige. Trots att det inte är möjligt att ersätta neologismen i samma form som i originalet innebär utelämningen här att översättningen avviker från originalets innehåll.

Också exempel 20 visar ett belägg där något har utelämnats från originalet. Här handlar det om det ovan diskuterade enda belägget på kategorin strykning (*deletion*), som jag valt att diskutera i samband med ersättningar. Här har översättaren strukit ordet *hommastelua* och endast översatt pronomenet *sitä* med *det*.

Exempel 20.

Ne paiskasivat Hennisen kanssa kättä ja äijä meni, se oli nyt tullut ja mennyt niin monta kertaa, että sitä *hommastelua* olisi voinut erehtyä luulemaan joksikin lorvikatarrissa käsikirjoitetuksi näytelmäksi, jos sitä nyt joku sivullinen olisi vaivautunut seuraamaan. Se kuitenkin siis meni ja tällä kertaa seestyneemmin, sen onnistui välttää yhteentörmäys rakennusviraston nuorukaisen kanssa, ja sitten se kääntyi vielä kerran ja morjesti ja vähän hymyili ja samassa se oli jo kadonnut kulman taakse. (s. 98)

Han och Henninen tog i hand på det, och gubben gav sig av och nu hade han kommit och gått så många gånger att *det* i någon utomstående betraktares ögon skulle ha kunnat uppfattas som en pjäs där manuset hade tillkommit under ett katarrartat tramsande. Men han gick alltså sin väg, och den här gången i ljusare sinnesstämning, han lyckades undvika att stöta ihop med ynglingen från gatukontoret och han vände sig också om och hejade på dem en gång till, gav dem ett litet leende och var sedan strax försvunnen bakom hörnet. (s. 93–94)

Ett annat belysande exempel på standardisering är bokens titel *Pussikaljaromaani* som har översatts endast med standarduttryck: *Öl, vänskap och tärningsspel*. Titeln överensstämmer med textens innehåll men inne i texten används även uttrycket *historien om påsölet*. Här kan man tänka sig att det har skett en kulturell anpassning: bokens titel har anpassats så att den passar bättre på målspråket och tar hänsyn till läsarna i Sverige.

Eftersom *påsölet* ändå nämns i texten, skulle den ordagranna översättningen *Romanen om påsölet* ändå i princip varit möjlig och mer lik den finska versionen.

Sammanfattningsvis kan man konstatera att översättning av neologismer från finska till svenska i viss mån är genomförbart och det ställvis är möjligt att uppnå samma nivå av kreativitet som i originalet. Avsikten med analysen har inte varit att bedöma översättningens kvalitet utan att jämföra hur neologismerna överensstämmer med originalet. Trots att översättaren har gjort ett bra jobb, har analysen visat att det är svårt att fånga den kreativitet som finskan tillåter. Svenskan har inte samma ordbildningsmöjligheter och inom de ramar som finns blir inte ordleken alltid lika mångdimensionell som i finskan. Finskans grammatiska struktur tillåter mer flexibel ordbildning och till en viss grad krångligare språkbruk, vilket kan vara svårt att överföra till andra språk. Semantiska skillnader kan även bero på avvikande språkbruk och konventioner i källspråket och målspråket. I sådana fall är översättaren tvungen att välja lösningar som passar bättre i målspråket.

6 Sammanfattning och diskussion

I detta kapitel sammanfattar och diskuterar jag de viktigaste resultaten av min undersökning. Jag kommer också att besvara de forskningsfrågor som jag ställde i det inledande kapitlet. Till slut föreslår jag också hur man skulle kunna analysera vidare översättningar av Mikko Rimminens språk och stil.

Syftet med denna undersökning har varit att utreda hur det stilistiska intryck som de nybildade substantiven i romanen *Pussikaljaromaani* framkallar kommer till uttryck i den svenska översättningen samt redogöra hur neologismer har återgetts i den svenska översättningen. För att besvara min första forskningsfråga har jag utrett vilka nybildade substantiv som förekommer i originalet. Jag läste boken i original och letade fram alla finska substantiv som kunde tolkas som nybildade, dvs. som neologismer. Översättningsmotvarigheterna till neologismerna har jag hämtat från den svenska översättningen *Öl, vänskap och tävningsspel* av Camilla Frostell. Antalet nybildade substantiv i romanen uppgår till 182

För att besvara min andra forskningsfråga om vad de nybildade substantiven motsvaras av i den svenska översättningen, har jag analyserat översättningsmotvarigheterna till neologismer med utgångspunkt i tre huvudkategorier: *existerande substantiv* (standarduttryck), *omformulering* och *nybildning*. I den närmare analysen av neologismerna i översättningen har fokus legat på Epsteins översättningsstrategier *anpassning*, *ersättning*, *förklaring* och *standardisering*.

Gällande den tredje forskningsfrågan om vilka översättningsstrategier översättaren har använt sig av vid neologismer, visade den kvantitativa genomgången att standardisering är vanligast med 76 belägg (42 %). Den näst mest använda översättningsstrategin i materialet är ersättningar med 71 belägg (39 %). I 31 fall (17 %) har neologismerna blivit ersatta med en förklaring och endast i fyra fall (2 %) har översättningen av neologismer anpassats så att de passar bättre i målspråket.

I de flesta fall har översättaren använt översättningsstrategier som bidrar till att upprätthålla måltextern stilistiskt på samma nivå som källtexten. Som det framgick av analysen har översättaren samtidigt använt sig rätt mycket av standardisering vid översättningen av neologismer. Frågan är om översättaren kunde ha varit mer kreativ i de fall då standarduttryck använts (76 belägg). Ersättning med en neologism kan emellertid vara en utmanande uppgift eftersom det kräver lika mycket kreativitet från översättaren som författaren.

Det är viktigt att fundera över vilken funktion neologismerna har i en text för att förstå varför författaren har bestämt sig för att bilda och använda nya ord. Skönlitterära författare använder olika stilistiska verkningsmedel i sina texter för att uttrycka sig på ett estetiskt eller konstnärligt sätt. Valet av språkform bestäms av textens ändamål och författarens intentioner. Stilen är då ett viktigt medel för att höja läsoplevelsens kvalitet. I Rimminens romaner står textstilen och ordlekarna oftast i fokus. Då många möjligheter som finskans ordbildning erbjuder inte finns på svenska går en del förlorat i den svenska översättningen.

Av alla Rimminens litterära verk har enbart *Pussikaljaromaani* översatts till svenska. Man kan spekulera i vad som ligger bakom detta beslut: finns det inte tillräckligt läsare i Sverige eller är det svårt att fånga Rimminens stil i översatta texter? Vid översättning till svenska är det säkert svårt att samtidigt behålla den finländska miljön och anpassa texten till ett rikssvenskt språkbruk. Skillnaderna i finsk och svensk mentalitet samt de två språkkulturerna kan även ha påverkat översättningens stil och innehåll. I vissa fall har innehållet sannolikt anpassats medvetet till målspråket och den svenska marknaden. I översättningen blir Rimminens språk och stil något smalare och en del av språklekarna försvinner i översättningen. Vissa av språklekarna och neologismerna är inte så viktiga för berättelsens handling men de utgör ändå en viktig del av Rimminens sätt att skriva och uttrycka sig i text. Man kan fråga sig om översättningen följer samma stil som originalet om många neologismer blir inte översatta med neologismer också i målspråket.

För att få en djupare bild av Rimminens neologismer och översättningen av dem, skulle man kunna fortsätta med att utreda hur Rimminen använder vissa standardord och -

uttryck i nya sammanhang. Neologismer kan även bestå av ord och uttryck som används i en annan mening än normalt och dessa har jag inte kunnat undersöka i denna avhandling. Det skulle även vara intressant att analysera närmare hur onomatopoetiska ord eller uttryck i romanen har översatts till svenska. Man skulle kunna göra en motsvarande studie som den Seppälä (2009) gjort om den tyska översättningen och jämföra resultaten från de två studierna.

Samtidigt bör påpekas att min undersökning också har visat att neologismer i finska – även om de kan vara svåra att översätta – inte är omöjliga att återskapa på svenska. Min analys visar att det delvis går att översätta neologismerna på finska så att översättningen kan sägas motsvara originalet. Dessa fall visar även att det är möjligt att skapa översättningsmotsvarigheter som fungerar både stilistiskt och innehållsmässigt i måltexten.

Litteratur

- Ainiala, Terhi, Saarelma, Minna & Sjöblom, Paula, 2008: *Nimistöntutkimuksen perusteet*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Bucher, Anna-Lena, Dobrina, Claudia & Nilsson, Henrik, 2013: Översättarens terminologiarbete. I: *Från ett språk till ett annat – om översättning och tolkning*. Språkrådets skrifter 15. Falun: Norstedts. S. 168–173.
- Epstein, B.J., 2012: *Translating Expressive Language in Children's Literature: Problems and Solutions*. Bern: Peter Lang AG.
- Gullin, Christina, 2002: *Översättarens röst*. Lund: Studentlitteratur.
- Hjort, Minna, 2007: "Nyt mun täytyy kyllä vaihtaa rekisteriä, eli siis vittu" Voimasanankäytöstä Mikko Rimmisen Pussikaljaromaanissa. I: *Sananjalka* 49:1. S. 45–61.
- Hultman, Tor G., 2003: *Svenska Akademiens språklära*. Stockholm: Svenska Akademiens.
- Ingo, Rune, 1991: *Från källspråk till målspråk*. Stockholm: Studentlitteratur.
- Ingo, Rune, 2007: *Konsten att översätta*. Lund: Studentlitteratur.
- Jaakola, Minna, 2006: Pussikaljaromaanin ääniä. I: Nordlund, Taru, Onikki-Rantajääskö, Tiina & Suutari, Toni (red.), *Kohtauspaikkana kieli*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. S.163–181.
- Josefsson, Gunlög, 2005: *Ord*. Lund: Studentlitteratur.
- Kielitoimiston sanakirja*. Utgiven av Institutet för de inhemska språken. <https://www.kielitoimistonsanakirja.fi>. Hämtad 1.3.2021
- Koivisto, Vesa, 2008: *Sananmuodostuksen elämää*. I: Onikki-Rantajääskö, Tiina & Siironen, Mari (red.), *Kieltä kohti*. Helsinki: Otava. S. 190–217.
- Laaksonen, Kaino & Lieko, Anneli, 2003: *Suomen kielen äänne- ja muoto-oppi*. Helsinki: Finn Lectura.
- Lagerholm, Per, 2008: *Stilistik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lepämaa, Anna-Liisa, Lieko, Anneli & Silfverberg, Leena, 1996: *Miten sanoja johdetaan – Suomen kielen johto-oppia*. Helsinki: Finn Lectura.
- Liljestränd, Birger, 1993: *Språk i text – Handbok i stilistik*. Lund: Studentlitteratur.

- Lindqvist, Yvonne, 2005: *Högt och lågt i skönlitterär översättning till svenska*. Uppsala: Hallgren & Fallgren Studieförlag AB.
- Löfberg, Mirva, 2018: Översättning av nybildade substantiv till svenska i Mikko Rimminens roman *Pussikaljaromaani*. Kandidatavhandling i nordiska språk, Åbo universitet.
- Malmgren, Sven-Göran, 1994: *Svensk lexikologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Möijer, Kjell, 1998: *Svensk ordlära – Att bilda ord*. Stockholm: Ekelunds Förlag AB.
- Ollas, Martina, 2013: Mjau! Djurläten på olika språk. I: *Språkbruk* 3/2013. <https://www.sprakbruk.fi/-/mjau-djurlaten-pa-olika-sprak>. Hämtad 15.4.2021
- Planhammar, Per 2008: Litteraturrecensioner. Mikko Rimminen: Öl, vänskap och tärningsspel - Finländske Mikko Rimminen frammanar en storartad och ändå ödmjuk bild av manlig vänskap. I: *Göteborgs-Posten* 8.4.2008. <https://www.gp.se/kultur/mikko-rimminen-%C3%B6l-v%C3%A4nskap-och-t%C3%A4rningsspel-1.1196993>. Hämtad 27.12.2019
- Reiss, Katharina, Vermeer, Hans J., 1986: *Mitä kääntäminen on*. Helsinki: Gaudeamus.
- Rimminen, Mikko, 2004: *Pussikaljaromaani*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Rimminen, Mikko, 2007: *Öl, vänskap och tärningsspel*. Översättning av Camilla Frostell. Stockholm: Alfabeta Bokförlag AB.
- Seppälä, Pauli, 2009: *Deskriptiivisten ja onomatopoeettisten verbien kääntämisestä. Tarkasteltavana Mikko Rimmisen Pussikaljaromaani ja Stefan Mosterin siitä laatima saksannos Tütenbierroman*. Pro gradu-avhandling, Åbo universitet.
- Stålhammar, Mall, 2015: *Att översätta är nödvändigt*. Stockholm: Carlssons.
- Söderbergh, Ragnhild, 1971: *Svensk ordbildning*. Stockholm: Läromedelsförlaget.
- Thorell, Olof, 1981: *Svensk ordbildningslära*. Stockholm: Norstedts.
- Vesikansa, Jouko, 1978: *Miljoona sanaa*. Porvoo: WSOY.
- VISK = Auli Hakulinen, Maria Vilkuna, Riitta Korhonen, Vesa Koivisto, Tarja Riitta Heinonen & Irja Alho 2004: *Iso suomen kielioppi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Nätversion, hämtad 9.12.2019. Tillgänglig på adressen: <http://scripta.kotus.fi/visk>
- Äikäs, Monica, 2015: När översatt text avviker från originaltexten. I: *Språkbruk* 3/2015. www.sprakbruk.fi/index.php?mid=2&pid=13&aid=4369&search=true. Hämtad 4.10.2019

Teos. Kirjailijaesittely: Mikko Rimminen. <http://www.teos.fi/kirjailijat/mikko-rimminen.html>. Hämtad 9.12.2019

FILI. Bekanta dig med översättaren: Camilla Frostell. <https://www.finlit.fi/fili/sv/camilla-frostell/>. Hämtad 9.12.2019

Svenska Yle. Statligt översättarpris till Frostell. YLE 1.9.2005 <https://svenska.yle.fi/artikel/2005/09/01/statligt-oversattarpris-till-frostell>. Hämtad 9.12.2019.

Bilaga

Samtliga existerande nybildade substantiv i romanen i original och deras översättningsmotsvarigheter i den svenska översättningen

Nybildat substantiv

Översättningsmotsvarighet

1	Pussikaljaromaani	Öl, vänskap och tärningsspel
2	Mukaansatempaavuusmies	Någon Medryckande Person
3	hihansuukyselija	kontaktsökaren
4	ohikulkijainnykijä	ärmryckare
5	kutvonen	jeppe
6	Lihi	Biffen
7	pahoinvointiaura	något slags aura av illamående
8	sääli- vai ärtymystoimiin	att tycka synd om honom eller vara irriterad
9	taideluoma	konstnärlig skapelse
10	alkoholimäkeläiset	vi i spritsvängen
11	lihinlouskutusta	det där glufsandet
12	piristepää	piggelinen
13	häpyunia	våta drömmar
14	harrastusehdotelma	mitt förslag om att vi skulle ta och göra något
15	merkkikiisselin	de andra färgerna
16	aiheistuksesta	om någonting mer upphöjt än
17	onka	stanken
18	kurlutus	gurglandet
19	ähkynää	stönade vederbörligen
20	nakkoparatiisi	nattmatsparadiset
21	pamppukasvatus	blev tillrättavisad med batong
22	elävältäpalamisasento	den där knöliga ställningen som fick en att se ut som om man hade blivit bränd levande
23	kammotilan nahkamuna	skräckkokongen
24	mielennouteesta	det plötsliga infallet
25	ääntelypuhti	i den mån kraften att hålla språklådan i gång
26	harmistuneisuus	missnöje
27	tuumiskelu	funderingar
28	kääntösädeasioita	avgöra vändradie
29	möhähdyksiä	hummanden
30	tuhkanorkoa	en lång askpelare
31	tukaluuskeskittymän	koncentrationen av pinsamhet
32	paskanaoleminen	förtvivlan över att rent allmänt bara vara skit
33	puheimpotenssi	den språkliga impotens
34	jahkailulaskeutuminen	teatraliska uppehållen
35	tajuntapuuskari	insiktskvackare
36	rikostoveruussysteemejä	att fundera över medbrottslingar

37	kuolapuro	en rännil av saliv
38	terassiteelmä	det där som skulle föreställa en terrass
39	pulloavuliaisuus	vi hjälpte till med flaskorna
40	paluumuuttajakrapula	återfallet i baksällan
41	puffpufftyyliin	pang brak, liksom
42	hyräilypeite	i ett nynnande ackompanjemang
43	jollotus	olåten
44	ongelmakatsannosta	problemspektret
45	kintaallaviittaamissimulaation	en storstilad strunt i det-gest
46	hypoteesikilvoittelu	ett visionärt finslipande av hypoteser
47	arvojuoma-astian	en flaska med någon ädel dryck
48	hormonipiru	en hormonstinn fan
49	vittupää	satans aset
50	tarvekalua	alla möjliga verktyg
51	puistoatkumo	ett större parksystem
52	asujaimistotuet	bostadsbidrag
53	kolikkoesiintymä	en uppsättning mynt
54	pikareskisankari	pikareskhälte
55	kossiivi	konstig hybrid
56	hommastelu	det
57	parisuhdetora	ett äktenskapligt eller oäktenskapligt gräl
58	haihattelumyymälä	en affär där man gick och degade
59	vaimonhakkaajapaita	hustrumisshandlarinne
60	voileipäpakko	något slags smörgåsmani
61	keittiöläistä	honom i köket
62	katsanto-ongelma	synproblem
63	varjokansaa	skuggfolk
64	väkimutka	en folkhop
65	ripeytyspyrkimys	försöka öka steghastigheten något
66	punttipaholainen	en tungviktsdjävul
67	naureen	skratt
68	astumaelin	tramporganet
69	tilapääratkaisuja	några tillfälliga lösningar
70	stifloja	pjuck
71	elostelupukimia	trams
72	kellolitka	raden av bjällror
73	rumahisia	fulingarna
74	keinoteelmän (haju)	en doft av det där artificiella
75	ajatusviheriöille	tankeängder
76	rumahisia	fulingar
77	kesäsikälinen	en sommarboende
78	peräkammariolio	gavelkammarmfenomen
79	henkilöydenosoittimia	handlingar
80	lauseenitua	meningsgrodd
81	ääninikama	kotor av ljud
82	humehien	knark
83	lapsivaimometsälle	jaga barnbrudar

84	pussikaljajuttu	historien om påsölet
85	pelotevihanneksilla	avskräckningsgrönsaker
86	unipäänäkin	yrvaken
87	poikamiekkonen	en ung man
88	huoneustoja	lägenheter
89	kömmistö	stöten
90	ajurinkomeroon	in på platsen bakom plexiglasen
91	elesarjaponnisteluja	rörelsekedjor
92	päänäpintymäsäädännön	lagen om fixa idéer
93	todellisuuspenteleelle	den sabla verkligheten
94	järkipaton	som en äkta galning
95	paikkansapitävyysseikka	äkthet
96	voimainkoettelu	kraftansträngningen
97	syypäistämispotentiaali	skuldbeläggningspotential
98	lähellä-kaukana- jaottelun	i nära och långt ifrån
99	aitaleeseen	till räknet
100	pukuhyypiö	kostymtyp
101	sateenpitäjä	människor som hade sökt skydd i portgångarna
102	turvapaikan- ja kotiliedenhakijaa	alla möjliga människor
103	kenkämaakariliike	skomakarverkstad
104	kasvojen säilyttämistarkoitus	rädda ansiktet
105	jolpero	hemmaprinse
106	omanhännänsyöntipiiri	en bita sig själv i svansen-trall
107	munakumara	vek sig dubbel på ett stört dykaraktigt vis
108	tukihenkilöte	stödpersongrepp
109	kunnallisvalojen	den kommunala belysningen
110	yrjövittäjä	en sträng av spyor
111	niljanteeseen	kletet
112	superpallopopulaatio	population av mirakelbollar
113	lähtöounastelu	initialmotståndet
114	symboliikkamyrkytyksen	symbolikförgiftning
115	pizza- ja tuliliemipiste	ett pizza- och eldvattenställe
116	nahka-arska	skinnvästen
117	jako-olio	den halva av Biffen
118	nahkaliivi-ilmiötä	skinnvästfenomen
119	prosenttiliikeläiset	indrivare av det där slaget
120	huumekampura	drogade klumpedunsen
121	pakettiautolaiset	de i skåpbilen
122	päihdetoimikelpoinen	missbrukarfunktionsduglig
123	parisuhdepukarointia	gurgel i parrelation
124	vaivakimara	hela sillsalladen av åkommor
125	helputuskapasiteetti	kapacitet för att täcka in med sin lindrande verkan
126	kamelinselänkatkaisimilla	andra små instrument som kan knäcka en kamelrygg
127	ökötti	geggan
128	kepulipeliä	skojarknep

129 miehimyksistä	halvmannen
130 nuorisijaostolaisista	den ene av hankön i ungdomsdivisionen
131 kiipimissuorituksessaan	klätterpresentationen
132 halmeessa	borta i svedjelandet
133 roikotusalhossa tai -halmeessa	deppighetsvackan eller sveden
134 hedelmällisyystanhuvien	fruktbarhetsdanser
135 vähennettä	ett blekrött diskvatten
136 kaatuiluhiihtokilpailuissa	falopp på skidor
137 jokapaikanvihmonnaksi	ett duggande som fanns precis överallt
138 jännityksentihentämispysintöjä	försöken att förtäta stämningen
139 herätysvimmassa	väckelseivern
140 himphamppua	smörja
141 yhteisölämpöä	värmande beredskapssamvaro
142 juonenkehittelykataluuskien	riktigt ambitiösa intriger
143 tukipylvästoimet	stöttepelarinsatser
144 yhteistyöyrittäminen	försök till bistånd och samaarbete
145 väkivalta-asteikolla	på den allmänna våldskalan
146 joukkovoimaukosta	tilltro till sina gemensamma krafter
147 pyrkyrinmetkuja	försökt ställa sig in
148 jaloiluksi	ett försök att visa sig ädel
149 ihmisenpitelyksi	i bråk och misshandel
150 ylenantojäännöksineen	eventuella rester av spyor
151 parisuhdelaiset	de två i parförhållandet
152 moottoripyörähirviöitä	motorcykelmonster
153 häiriö- ja sotkentatekijöille	bråkmakare och strulare
154 nakintaputtelija	korvknäppisen
155 säälikertymähohdetta	ett sympaticentrum
156 helvetinenkelipuhetta	prat om helvetesänglar
157 sekavikko	blindstyret
158 äänikudelma	ljudväven
159 kättenkalistelu	viftandet
160 nöyrytetä	förnedringsduschen
161 läimiskä	pladuskan
162 juustopaanteesta	osttacket
163 haisulisyvennykset	stinkhålorna
164 matkustajaimiston	kupén
165 päivänversontaa	den skimrande dagern
166 surullisenhahmonritariudesta	riddaren av den sorgliga skepnaden
167 setätäti	tantfarbrorn
168 porhalluksenkeskeytyksessään	att få stopp på pedalerna
169 ukkoriepu	en gubbstackare
170 perustarvetauhkan	utensilier
171 kuoppaleessa	i gropen
172 tureikko	snår
173 humaloideja	dimbyster
174 talsimisentarpeen	tvången att fortsätta vandringen
175 ylitsekäymättömyysahtauhan	det oöverkomliga hindret

176 bensa-allikon	den ångande vattensamlingen där ytan lyste i bensinpölens alla färger
177 kaislikossasuhattelua	detsusarisäven-vandring
178 puistonriekale	en liten parkplätt
179 itsepää	tjurskalle
180 muhjuu	jox
181 avautumisetarpeeseen	en besvärlig form av bekännelseinkontinens
182 laitosperunaa	storkökspotatis

Lyhennelmä

Johdanto

Tutkimukseni tarkoituksena on analysoida, kuinka alkuperäisteoksessa *Pussikaljaro-maani* esiintyvät neologismit eli uudissanat on käännetty ruotsiksi. Tutkimuksen ensisijaisena tavoitteena on selvittää ja verrata romaanissa esiintyviä uudissanoja ruotsinkielisen käännökseen *Öl, vänskap och tärningsspel*. Tutkimuksessa pyritään myös selvittämään, mitä käännösstrategioita kääntäjä on käännösprosessissaan hyödyntänyt saadakseen aikaan vastaavanlaisen ruotsinkielisen uudissanan. Konkreettiset tutkimuskysymykset, jotka ohjaavat tutkimustani, ovat seuraavat:

- Mitä uudissanoja alkuperäisessä teoksessa esiintyy?
- Miten uudissanat on käännetty ruotsinkielisessä käännöksessä?
- Mitä käännösstrategioita kääntäjä on käyttänyt kääntäessään uudissanoja?

Valaisen lyhyesti neologismi-käsitettä teoriaosiossa, jossa käsittelen tutkimukseeni liittyvää teoriataustaa. Tämän jälkeen käyn läpi ne menetelmät, joita olen analyysissäni hyödyntänyt. Lopuksi esittelen oman analyysini tuloksen sekä esitän tutkimusaiheita mahdollista jatkotutkimusta varten.

Teoreettinen tausta

Tutkimukseni kuuluu sananmuodostuksen alaan. Sananmuodostus tarkoittaa yleisiä peruseriaatteita, joiden mukaan uudet sanat muodostetaan kieleen. Käsittelen teoriaosassa suomen ja ruotsin kielen keskeiset käsitteet ja teorit, joita käytän tutkimuksessani. Suomen kielessä yhdyssanoja muodostetaan pääasiassa johdosten ja yhdyssanojen avulla. Ruotsin kielessä sanoja voidaan muodostaa edellä mainittujen tapojen lisäksi lyhentämällä, mutta yleisin sananmuodostustapa on olemassa olevien sanojen yhdistäminen uusiksi sanoiksi. Suomen kielessä yhdyssanoissa voi olla kolme tai useampia yhdyssanan osia. Ruotsin kielessä osia on yleensä kaksi tai useampia, mutta yhdistettävät osat voivat olla jo itsessään yhdyssanoja. Vaikka ruotsin kielellä katsotaan olevan enemmän

mahdollisuuksia yhdyssanojen muodostamiseen kuin monilla muilla kielillä, mahdollisuudet ovat Ingon (2007:70) mukaan vielä suuremmat suomen kielellä. Monet suomen kielen pitkät, useasta yhdyssanan osasta koostuvat yhdyssanat on korvattava muilla lausekkeilla, jotka ovat ruotsiksi käännettynä idiomaattisempia. Tämän vuoksi suomenkieliset yhdyssanat ja johdannaiset voivat testata kääntäjän kykyä. Jotta käännökset suomen kielestä ruotsiksi tuntuvat alkuperäistä vastaavilta, on kääntäjän kyettävä valitsemaan sellaisia käännösvastaavuuksia, jotka vastaavat alkuperäistä yhdyssanaa, mutta jotka sopivat paremmin ruotsin kieleen.

Lisäksi avaan teoriaosassa käsitettä neologismi sekä käsittelen niiden kääntämistä ja käyttötapoja kaunokirjallisuudessa. Neologismit koostuvat yleensä uudissanoista tai innovatiivisista, vasta muodostetuista sanoista. Neologismit voivat koostua olemassa olevasta sanasta, joka saa uuden merkityksen tietyssä kontekstissa. Niitä käytetään enimmäkseen ammattikielessä ja fiktion tyylityökaluna (Möijer 1998:72). Fiktiivisessä tekstissä kieli on kirjoittajan työkalu ilmaista itseään henkilökohtaisesti ja taiteellisesti. Suurin subjektiivisuus sallitaan juuri fiktiivisissä teksteissä, joissa kirjoittaja voi halutessaan sekä seurata että rikkoa sisällöllisiä, rakenteellisia ja kielellisiä normeja. Kirjoittajat kokeilevat usein mihin kieli taipuu ja etsivät uusia tapoja ilmaista itseään kielellisesti saadakseen ajatuksensa tehokkaammin julki tekstin lukijoille. (Liljestrand 1993:34)

Yksi käännöstieteen yleisimmin käytetyistä käsitteistä on *ekvivalenssi*. Käsitteen mukaan kohdetekstillä on oltava sama vaikutus kuin lähdetekstillä (Stålhammar 2015:9). Fiktiivisessä tekstissä tämä tarkoittaa, että lukukokemuksen tulee olla mahdollisimman samanlainen sekä lähtötekstin että kohdetekstin lukijalle. Vastaavuuden luomisessa keskeiset roolit ovat kääntäjän valitsemilla konkreettisilla käännösekvivalenteilla. Ingon (2007:162) mukaan käännösekvivalentti koostuu "kohdekielen sanasta tai lausekkeesta, jota on käytetty tietyssä tekstissä tai jota voidaan käyttää tai aikoo käyttää vastaavana sanalla tai lausekkeella kuin lähdekielellä". Ingo (2007) näkee käännösekvivalentit osana kielen olemassa olevaa leksikaalista tasoa. Tutkimuksessani on kuitenkin vaikea puhua sanastovastaavuuksista, koska tutkimusmateriaalissa mukana olevat uudissanat ei sisälly olemassa olevaan sanastoon. Kaikilla suomenkielisillä uudissanoilla on kuitenkin

käännöksessä ruotsinkieliset tekstivastaavuudet, joita analysoin Epsteinin (2012) käännös menetelmien avulla.

Useimmissa tapauksissa kääntäjät joko päättävät korvata neologismit jollakin muulla tavalla, kääntää ne sanatarkasti, poistaa sanat kokonaan tai selittää ne jollakin tavalla. Epstein (2012:51) esittää kuusi käännös menetelmään neologismien kääntämiseen: laina (*retention*), uudelleenmuotoilu (*adaptation*), korvaaminen (*replacement*), selitys (*explanation*), poisto (*deletion*) ja korvaaminen perussanalla (*standardization*). Tutkimusmateriaalini analysoimiseen käytän näistä ainoastaan neljää käännös menetelmää, koska materiaalistani ei löydy vastineita lainalle tai poistolle. Käsittelen tutkimusaineistoa ja tutkimusmenetelmiä tarkemmin seuraavassa kappaleessa.

Aineisto ja tutkimusmenetelmät

Tutkimukseni materiaali koostuu neologismeista, ns. uudissanaksi määriteltävissä olevista substantiiveista, jotka on poimittu Mikko Rimmisen romaanista *Pussikaljaromaani*. Olen lukenut kirjan ja etsinyt kaikki suomen kielen substantiivit, jotka voidaan tulkita uudissanoiksi. Sen määrittämiseksi, mitkä substantiivit voidaan laskea neologismeiksi, olen käyttänyt *Kielitoimiston sanakirjaa* (2021). Tutkimusmateriaaliin sisältyviä substantiiveja ei löydy Kielitoimiston sanakirjassa, ja ne voidaan siten tulkita uudissanoiksi. Olen poiminut vastaavuudet suomen kielen substantiiveille Camilla Frostellin ruotsinkielisestä käännöksestä *Öl, vänskap och tärningsspel* (2007). Uusien substantiivien lukumäärä romaanissa on 182. Tutkimusmateriaalissa mukana olevat substantiivit löytyvät liitteestä.

Tutkimuksessani analysoin tutkimusmateriaaliin sisältyviä neologismeja sekä kvantitatiivisesti että kvalitatiivisesti. Keskityn neologismien käännöksiin ja analysoin niitä ruotsinkielisten käännösvastaavuuksien perusteella. Tarkoitukseni ei ole arvioida käännösten laatua, vaan niiden semanttista vastaavuutta. Annan ensin yleiskatsauksen siitä, miten neologismit jakautuvat eri luokkiin käännösvastaavuuksien perusteella, ja analysoin siten yksityiskohtaisemmin Epsteinin (2012) käännös menetelmien avulla, mitä käännösstrategioita kääntäjä on käyttänyt kääntäessään neologismeja.

Tulokset ja pohdinta

Neologismien esiintyvyyden kartoittamiseksi olen poiminut aineistosta kaikki neologismeiksi tulkittavissa olevat uudissanat. Tutkimusmateriaali sisältää yhteensä 182 uudissananaa. Kuvio 2 (kts. sivu 23) esittää yleiskatsauksen erilaisten käännöskategorioiden esiintyvyydestä materiaalissa ja sitä, miten erilaiset käännöstyypit on esitetty materiaalissa. Aineiston käännösekvivalentit on jaettu kolmeen pääluokkaan, jotka ovat *olemassa olevia substantiiveja* (perussana, sanastoeqvivalentti), *sanan uudelleenmuotoilu* ja *uudissana* (Bucher 2013:171, Ingo 2011:164.). Kuten kuviosta voidaan nähdä, materiaalissa eniten käytetty käännöstapa on sanan korvaaminen sanastoeqvivalentilla, joita on yhteensä 72 kappaletta (40 %). Toiseksi yleisimmin käytetty käännöstyypit on sanan uudelleenmuotoilu, 60 esiintymää (33 %). Aineisto sisältää myös melkein yhtä monta tapusta, joissa neologismi on korvattu uudissanalla (50 esiintymää, 27 %).

Jotta voisin analysoida erilaisten käännösekvivalenttien esiintyvyyttä materiaalissa, olen jakanut esiintymät edellä mainittuihin luokkiin niiden käännösekvivalenttien mukaan. Nämä kolme käännöstyyppeä on edelleen jaettu pienempiin alaryhmiin Epsteinin (2012) esittämien käännöstrategioiden (*mukauttaminen, korvaaminen, selitys ja standardointi*) mukaisesti. Kuvio 3 (kts. sivu 25) esittää eri käännöstrategioiden esiintymisen Epsteinin teorian perusteella ja kuinka erilaiset käännöstyypit on esitetty materiaalissa. Vaikka Epsteinin teoriasta käy ilmi, että neologismin korvaamista standardilausekkeella tulisi välttää, aineistossa on 76 esiintymää (42 %), joissa neologismi on korvattu leksikalisoidulla, olemassa olevalla sanalla. Näin ollen standardointi muodostaa materiaalin suurimman käännöstyypiryhmän.

Toiseksi eniten käytetty käännöstyypit on korvaaminen, 71 vastinetta (39 %). Neologismin korvaaminen voi tapahtua kahdella eri tavalla; joko neologismin tai ei-neologismin avulla. Aineistossa mukana olleista 71 esiintymästä 48 tapauksessa käänнос on tapahtunut uudismuodostelman, ts. uudissanan, avulla. Esimerkiksi uudissana *nakkoparatiisi* on korvattu vastaavanlaisella ruotsinkielisellä uudissanalla *nattmatsparadiset*. Aineisto sisältää lisäksi 31 tapusta (17 %), joissa neologismi on korvattu selityksellä. Kääntäjä voi joko selittää neologismin itse tekstissä tai paratekstissä. Aineistossa tämä tapahtuu itse

tekstissä, esimerkiksi sana *pamppukasvatus* on korvattu selityksellä *blev tillrättavisd med batong* (katso esimerkki 15).

Neljässä tapauksessa (2 %) neologismin käännoistä on sovitettu siten, että sana sopii paremmin kohdekieleen. Neologismin mukauttaminen tapahtuu, kun kääntäjä muuttaa sanaa hiukan siten, että se sopii paremmin kohdekieleen tai on helpompi lausua kohdekielellä. Materiaalissa tämä tapaus koskee sanoja, jotka on käännetty suomesta ruotsiksi, ja ruotsinkielinen käännois on mukautettu siten, että sana sopii paremmin ruotsin kieleen. Esimerkiksi erään tarinassa olevan henkilön nimi on muutettu suomenkielistä nimeä *Lihi* vastaavaksi ruotsinkieliseksi versioksi *Biffen*.

Rimmisen romaaneissa juuri sanoilla leikkiminen on kirjoitustyylin keskiössä. Kirjailijan tyyliin kuuluvat ylipitkät sanarakenteet, itsekeksityt sanat ja rönsyilevät adverbis. Samanlaisen tyylin luominen käännoikseen voi olla ajoittain hankalaa riippuen kohdekielen sananmuodostusmahdollisuuksista. Yhteenvetona voidaankin todeta, että neologismien kääntäminen suomesta ruotsiksi on jossain määrin mahdollista ja tapauskohtaisesti on mahdollista saavuttaa sama luovuuden taso kuin alkuperäisessä. Analyysin tarkoituksena ei ole arvioida käännoiksen laatua, vaan verrata neologismien yhtenäisyyttä alkuperäisiin. Vaikka kääntäjä on tehnyt hyvää työtä, analyysi on osoittanut, että ruotsin kielellä on vaikea saavuttaa samaa kielellisen luovuuden kuin suomen kielellä. Ruotsin kielessä ei ole samoja sananmuodostusmahdollisuuksia, ja usein samantasoisien sanaleikin saavuttaminen voi olla ruotsin kielellä mahdotonta.

Analyysini on osittain osoittanut, että vaikka suomenkielisiä neologismeja voi olla haastava kääntää, ei niiden kääntäminen ole kuitenkaan mahdotonta. Suomenkieliset neologismit on usein mahdollista kääntää niin, että käännoiksen voidaan sanoa vastaavan alkuperäistä. Esimerkkien pohjalta voidaan myös todeta, että ruotsinkielisestä käännoiksestä saadaan luotua sekä tyyliltään että sisällöltään toimiva käännoisvastine.